

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marjan Postrašija

Tuji sezonski gradbeni delavci v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marjan Postrašija

Mentor:izr. prof. dr. Anton Kramberger

Tuji sezonski gradbeni delavci v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvala

Hvala mentorju izr. prof. dr. Antonu Krambergerju za strokovno pomoč in napotke.

Sonja, Matevž, Žiga, babi in baka ne bi mi uspelo brez vaše moralne podpore.

Tuji sezonski gradbeni delavci v Sloveniji

Diplomsko delo ponuja pogled na urejanje ekonomskih migracij v Republiki Sloveniji od leta 1992 do leta 2011. Na zaposlovanje tujcev v tem obdobju imajo poleg zakonskih predpisov, ki predpisujejo pogoje za vstop in delo tujcev, velik vpliv tudi gospodarski kazalci, demografska slika prebivalstva ter zavračanje domačih delavcev za opravljanje nekaterih poklicev. Največ tujih delavcev v Sloveniji je zaposlenih v panogi gradbeništvo, ki je tudi eden od treh gospodarskih sektorjev, v katerem so se lahko zaposlovali sezonski delavci. Zaradi uveljavitve kvotnega sistema leta 2004 in režima delovnih dovoljenj, ki so vezana na samo enega delodajalca, je izpostavljeno zaposlovanje tujih sezonskih gradbenih delavcev, državljanov tretjih držav. Soodvisnost dovoljenj za bivanje in delovnih dovoljenj ter vezanost na enega delodajalca je vodila k izkoriščanju in izčrpanju tujih delavcev in omogočila delodajalcem razširiti popolni nadzor nad tujimi delavci tudi izven delovnega časa, zaradi česar so bili tuji delavci primorani bivati v neprimernih bivalnih prostorih.

Ključne besede: zaposlovanje tujcev, gradbeništvo, državljani tretjih držav, izkoriščanje.

Foreign seasonal construction workers in Slovenia

The graduate thesis offers a view on managing of an economic migration in the Republic of Slovenia from 1992 until 2011. Affect on employment of foreigners in this period is, in addition to the statutory provisions which prescribes the conditions for entry and work of foreigners, also influenced by economic indicators, demographics and decline of domestic workers to perform certain jobs. Most foreign workers in Slovenia are employed in the construction industry, which is one of the three economic sectors in which seasonal workers can seek employment. Due to the introduction of the quota system in 2004 and the regime of work permits, which are tied to only one employer, the employment of third country foreign seasonal construction workers is exposed. Interdependence of residence permits and work permits and dependence on one employer led to the exploitation and depletion of foreign workers and allowed employers to extend complete control over foreign workers also outside working hours, by which were foreign workers forced to stay in inappropriate accommodation.

Keywords: Employment of foreigners, construction, third country residents, exploiting.

KAZALO VSEBINE:

1	Uvod.....	8
2	Migracije v EU: opredelitev, opis pojava, problemi.....	9
2.1	Migracije v Evropi.....	11
2.2	Migracije v Sloveniji	14
2.2.1	Migracije v Sloveniji po osamosvojitvi (po 1991).....	15
2.2.2	Število dovoljenj za prebivanje v RS, na dan 31. 12. 2010.....	17
2.3	Ekonomске migracije oz. delovne migracije.....	19
2.4	Migracijska politika EU.....	20
2.5	Imigrantski delavci iz tretjih držav v EU.....	20
3	Zaposlovanje tujcev v Sloveniji: zakonodaja	23
3.1	Slovenska zakonodaja za zaposlovanje in delo tujcev	23
3.2	Opredelitev pojmov tujec in sezonsko delo v Sloveniji	24
3.2.1	Tujec v RS.....	25
3.2.2	Sezonsko delo v Sloveniji	25
3.3	Delovna dovoljenja za tujce iz tretjih držav	26
4	Trg dela tujcev v Sloveniji (1992–2011)	26
4.1	Od leta 1992 do leta 2000.....	27
4.2	Od leta 2001 do leta 2003.....	28
4.3	Od leta 2004 do leta 2010.....	29
4.4	Od leta 2011.....	31
4.5	Struktura tujih delavcev z delovnim dovoljenjem v Sloveniji (2005–2010).....	32
5	Gradbeništvo: opis dejavnosti, posebnost gradbene panoge.....	33
5.1	Gradbeni sektor v Evropi.....	35
5.1.1	Karakteristike gradbenega sektorja v Evropi	36
5.2	Gradbeni sektor v Sloveniji po letu 1991	38

5.2.1	Lastniško prestrukturiranje podjetij po letu 1993	39
5.2.2	Karakteristike gradbenega sektorja v Sloveniji po letu 2005.....	40
5.3	Neprivlačnost gradbenih poklicev	42
5.4	Gradbeništvo kot sezonska dejavnost.....	43
6	Tuji sezonski gradbeni delavci v Sloveniji	45
6.1	Delovna dovoljenja za sezonske delavce v gradbeništvu (2005–2010)	45
6.2	Struktura sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji.....	47
6.3	Dovoljenje za začasno prebivanje zaradi opravljanja sezonskega dela.....	49
7	Delovni in bivalni pogoji migrantskih delavcev	50
7.1	Delovni pogoji migrantskih delavcev v gradbeništvu (2004-2010)	51
7.2	Delavski domovi.....	53
7.3	Bivalni in higienski pogoji v delavskih domovih.....	55
8	Odnos do tujcev priseljencev v Sloveniji.....	56
9	Zaključek.....	59
10	Literatura.....	64

KAZALO TABEL:

Tabela 2.1:	Tuji državljani v izbranih državah EU-27, leta 2009	12
Tabela 2.2:	Meddržavne selitve po spolu, Slovenija, obdobje 1991–2009	16
Tabela 2.3:	Meddržavne selitve po državi državljanstva in spolu, Slovenija, letno	17
Tabela 2.4:	Priseljeno delovno aktivno prebivalstvo po državi državljanstva in dejavnosti (SKD 2008), Slovenija, letno	17
Tabela 2.5:	Namen oziroma razlog prebivanja državljanov tretjih držav z začasnim dovoljenjem za prebivanje na dan 31. 12. 2010	18
Tabela 4.1:	Število veljavnih delovnih dovoljenj v letih 1992 do 2000	28
Tabela 4.2:	Število veljavnih delovnih dovoljenj v letih od 2001 do 2003	29

Tabela 4.3: Število veljavnih delovnih dovoljenj in EU-prijav v letih od 2004 do 2010	30
Tabela 4.4: Število veljavnih delovnih dovoljenj v letu 2011.....	32
Tabela 5.1: Zaposleni po spolu v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih	36
Tabela 5.2: Zaposleni po starostnih skupinah v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih	37
Tabela 5.3: Zaposleni po vrstah pogodbe o zaposlitvi v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih.....	37
Tabela 5.4: Zaposleni po velikosti podjetja v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih	37
Tabela 5.5: Podjetja dejavnosti gradbeništvo, glede na velikost podjetij in število podjetij v Sloveniji	41
Tabela 5.6: Podjetja dejavnosti gradbeništvo, glede na velikost podjetij in število oseb, ki delajo v Sloveniji.....	41
Tabela 5.7: Veljavna delovna dovoljenja za delo za sezonska dela v letu 2008, mesečno	44
Tabela 6.1: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v Sloveniji.....	47
Tabela 6.2: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v Sloveniji, po spolu in starosti	48
Tabela 6.3: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v Sloveniji, po izobrazbi.....	48
Tabela 6.4: Izdana delovna dovoljenja za sezonska dela v gradbeništvu, po državljanstvu....	49

1 Uvod

Na svetovni ravni smo priča neustavljivi rasti mobilnosti blaga in kapitala, medtem ko človeška mobilnost ne sledi temu trendu (Maraspin 2009, 2). Želja po izboljšanju ekonomskega položaja je že dolgo eden od glavnih stimulansov za migracije, tako za posameznega migranta, kakor tudi za države gostiteljice, za ublažitev pomanjkanja na trgu dela v določenih gospodarskih dejavnostih. Tuji delavci, državljani tretjih držav, ki se želijo zaposliti v državah EU27 se srečujejo s številnimi pravno-administrativnimi ovirami pri pridobivanju delovnih dovoljenj. Potreba po tuji delovni sili je že stalnica prav v gradbenem sektorju, ki zaradi svoje specifičnosti, zaposluje največ tuje delovne sile med vsemi industrijskimi gospodarskimi sektorji tako v Evropi, kakor tudi v Sloveniji. Vzrok za zaposlovanje velikega števila tujih delavcev v gradbeništvu je predvsem v nezainteresiranosti domačih delavcev za opravljanje gradbenih poklicev, kljub relativno veliki stopnji brezposelnosti domačega prebivalstva. Večina tujih delavcev, ki delajo v slovenskih gradbenih podjetjih, so državljani tretjih držav, največ pa jih že tradicionalno prihaja iz območja bivše SFRJ.

V Sloveniji se lahko tuji delavci zaposlijo na podlagi pridobljenega delovnega dovoljenja in dovoljenja za bivanje, ki sta med seboj soodvisna. Dovoljenje za delo, ki se je izdajalo sezonskim delavcem, je ena od treh oblik delovnih dovoljenj in je najmanj ugodno za tuje delavce, saj jim priznava najmanj pravic in jih naredi popolnoma odvisne od delodajalcev. Omeniti je potrebno, da v slovenski zakonodaji ne najdemo opredelitve sezonski delavec, medtem ko je sezonsko delo tujcev dobilo pravno formalno podlago leta 2000 s sprejetjem Zakona o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT, Ur. l. RS 66/2000). Leta 2004 se je na podlagi ZZDT tudi prvič sprejela Uredba o določitvi kvote delovnih dovoljenj za leto 2004, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela. S sprejetjem uredbe se je tujim delavcem, državljanom tretjih držav, še dodatno otežila pridobitev delovnega dovoljenja za delo v Sloveniji, slovenskim delodajalcem pa postavila omejitev pri zagotavljanju zadostnega števila tujih delavcev.

Namen diplomske naloge je predstaviti stanje na trgu dela za tuje sezonske gradbene delavce v Sloveniji in ogroženost trga dela v gradbeništvu za domače delavce, zaradi prihoda tuje

delovne sile, ter ustreznosti kvotnega sistema za zaposlovanje tujcev v gradbeni panogi, za kar sem zastavil dve delovni hipotezi:

H1: Trg dela v gradbeništvu ogrožen zaradi pritoka tuje delovne sile.

H2: Kvotni sistem zaposlovanja tujcev kot ovira za pridobitev zadostnega števila tujih sezonskih delavcev v gradbeništvu.

Hipoteze bom preverjal z analizo obstoječih statističnih podatkov trga dela v Sloveniji za obdobje od leta 2004 do leta 2010 in jih bom ob zaključku analize ovrigel ali sprejel.

Diplomsko nalogo lahko razdelimo na štiri dele. V prvem delu bom na kratko predstavil zgodovino migracij v Evropi in Sloveniji, sedanje ozemlje, ter predstavil zakonsko podlago za zaposlovanje tujcev v Sloveniji in pregled trga dela tujcev v Sloveniji. V drugem delu bom opisal posebnosti in značilnosti gradbene dejavnosti in izpostavil karakteristike gradbenega sektorja v Evropi in Sloveniji, ter razvoj gradbene dejavnosti v Sloveniji in poiskal vzroke za neprivlačnost gradbenih poklicev za domače delavce. V tretjem delu bom opisal osnovne značilnosti tujih sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji in pregled trga dela sezonskih delavcev v gradbeništvu za obdobje od leta 2005 do leta 2010. Med pisanjem diplomske naloge se je začela razkrivati še druga temnejša plat, ki je povezana z delom tujih gradbenih delavcev v Sloveniji in ni zajeta v statističnih informacijah. Delovne in bivanjske pogoje migrantskih delavcev ter z njim povezano izkoriščanje bom opisal v četrtem delu s pomočjo raziskav in člankov ter izpostavil odnos do tujcev priseljencev v Sloveniji.

2 Migracije v EU: opredelitev, opis pojava, problemi

Migracije kot ena od sestavin prostorske mobilnosti prebivalstva pomenijo gibanje prebivalstva v prostoru in času in v pojmu migracije združuje dva selitvena tokova: emigracije (odseljevanje) in imigracije (priseljevanje). Osnovna posledica migracij so demografske spremembe v številu in sestavi prebivalstva, tako v emigrantski kot imigrantski družbi. Kot posledica zaželenih in nezaželenih demografskih sprememb pa v obeh okoljih nastaja tudi vrsta drugih pozitivnih in negativnih socialnih, kulturnih in političnih sprememb.

Migracije niso nov pojav, toda zaradi globalizacije in vse večjih gospodarskih razlik med razvitimi državami in državami v razvoju, je v zadnjih desetletjih prišlo do občutnega naraščanja migracijskih tokov. Po poročilih Mednarodne Organizacije za Migracije (IOM),

World migration report 2010, je danes po svetu 214 milijonov meddržavnih migrantov, leta 2000 pa jih je bilo 150 milijonov. Po napovedih pa naj bi bilo do leta 2050 na svetu 405 milijonov meddržavnih migrantov, kot rezultat naraščajočih demografskih neskladij, novih političnih in ekonomskih sprememb, tehnične revolucije in socialnih omrežij.

Zaradi obsežnosti migracij je nastalo več ločenih med seboj nepovezanih teorij, ki obravnavajo migracijska gibanja kot demografski, prostorski, ekonomski ali sociološki pojav. Na splošno pa so migracije v strokovni literaturi praviloma označene kot pozitiven proces, od katerega ima korist tako migrant kot država priselitve in država odselitve.

Migracije lahko delimo v več skupin, ki pa so med seboj povezane:

Glede na teritorij migracij ločimo zunanje (meddržavne) in notranje (znotraj države) migracije.

Glede na časovno obdobje migracij ločimo stalne, začasne in ciklične.

Glede na motiv migrantov, jih lahko kategoriziramo kot ekonomske migrante oz. delovne migrante (izboljšanje ekonomskega položaja), politične migrante (begunci, prosilci za azil) in sekundarne migrante (družinski člani, združevanje družin).

Glede na naravo migracij ločimo zakonite (legalne), nezakonite (ilegalne) in prisilne migracije.

Najosnovnejša je razdelitev migracij v dve kategorije:

- varnostne (ogrožena osebna varnost, vojne, naravne nesreče);
- ekonomske (izboljšanje ekonomskega položaja).

Teoretično pa razlage o vzrokih migracij najpogosteje izhajajo iz teorije o dejavniki odbijanja in privlačenja (push-pull teorija), v iskanju izboljšanja socialnega položaja in boljših pogojev za življenje:

- dejavniki odbijanja (»push«), kot vzrok za odselitev iz matične države (brezposelnost, nizke plače, vojna, diskriminacija,...);
- dejavniki privlačenja (»pull«), kot vzrok priselitve v drugo državo (možnost zaposlitve, višje plače, varnost, enakopravnost,...).

Z migracijami ne prihaja samo do demografskih sprememb. Migrant s seboj prinaša vse svoje značilnosti od barve kože, značaja, izobrazbe, vere, filozofske usmerjenosti, osebnih vrednot, do napak in podobno. Tako se lahko na območje priseljevanja vnašajo povsem nove kulturne in socialne oblike. Migracij zato ni mogoče obravnavati le kot ekonomski, demografski ali prostorski pojav, ampak tudi kot jezikovni, kulturni ali socialni pojav. To vpliva tudi na vrednotenje ljudi, ki imajo o mednarodnih migracijah mešane in deljene občutke (UMAR 2009, 77).

2.1 Migracije v Evropi

Vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja je bila Evropa zgodovinsko gledano območje odseljevanja. Zaradi visoke naravne rasti v tem obdobju, je bilo to odseljevanje omogočeno brez večjih demografskih in ekonomskih posledic za izvorna območja. Evropejci so se večinoma odseljevali v Severno Ameriko in Avstralijo. Po omenjenem prelomnem času pa se, zaradi padca rodnosti, evropske državne populacije (vsaj večinoma) relativno hitro starajo.

Večinoma so bile migracije povzročene zaradi ekonomskih faktorjev. Same ekonomske migracije v Evropi po drugi svetovni vojni pa lahko razdelimo na tri obdobja:

- 1950 – 1975 leta, močne migracije v smeri jug – sever, v razvitejše dele Evrope iz manj razvitih delov Evrope;
- 1975 – 1990 leta, upad migracij (odseljevanja) državljanov evropskih držav, zaradi razvoja poprej izseljenskih držav in demografskega izčrpanja nekaterih območij;
- po letu 1990, po padcu železne zaves, tudi močne migracije v smeri vzhod – zahod.

Ob največji enkratni širitvi Evropske unije (EU) 1. maja 2004, ko se je starim članicam EU-15 pridružilo deset novih članic (EU-10, med njimi republika Slovenija), se je ob dejstvu, da za EU velja enotni evropski notranji trg, na katerem so zagotovljene štiri temeljne ekonomske svoboščine (prost pretok blaga, storitev, kapitala in oseb), spremenilo tudi samo pojmovanje migracij med temi državami. Z vstopom na enotni notranji trg lahko rečemo, da so se migracije med temi državami spremenile iz zunanjih v notranje migracije.

Širitvene migracije so bile zavestno ovirane z dopuščenimi administrativnimi postopki. Zaradi bojzani pred množičnim prihodom delovne sile iz novih revnejših članic, z ne tako oddaljeno komunistično preteklostjo in nižjimi življenjskimi standardi, ter posledičnim negativnim

učinkom na zniževanje plač in zaposlenosti domačega prebivalstva, so nekatere zahodne države uvedle prehodno obdobje za prost pretok delovne sile iz 'vzhoda'. Po podatkih iz poročila Evropske komisije z dne 8. 2. 2006, je imel prost pretok delavcev od širitve leta 2004 dalje pozitiven vpliv in je bil v večini zahodnih držav pritek delovne sile iz 'vzhodnih' držav EU-10 manjši od pričakovanega. Države, ki niso uvedle omejitve glede pretoka delovne sile (Združeno kraljestvo, Irska in Švedska), pa so celo poročale o veliki gospodarski rasti, upadu brezposelnosti in povečanju zaposlenosti v svojih gospodarstvih. Medtem so ostale poročale, da so se soočale tudi z nezaželenimi stranskimi učinki, kot so na primer pogosto neprijavljeno delo in fiktivne samo zaposlitvene dejavnosti.

Obseg migrantov v določeni evropski državi je splet različnih faktorjev, podobno je v celotni EU. Na primer, po poročilih Eurostata, Population of foreign citizens in the EU27 in 2009, so 1. 1. 2009 tuji državljani predstavljali 6,4% vseh prebivalcev držav članic EU27. Od 31,9 milijonov tujih državljanov 37% (11,9 milijona) tujih državljanov prihaja iz ostalih držav članic EU27. Ostali tujci prihajajo iz območja ostalih evropskih držav (7,2 milijona), iz Afrike (4,9 milijona), iz Azije (4 milijone) in iz Ameriškega kontinenta (3,3 milijone).

V spodnji tabeli (gl. tabela 2.1) so prikazani številčni podatki za populacijo tujih državljanov v nekaterih državah članicah EU27 za leto 2009.

Tabela 2.1: Tuji državljani v izbranih državah EU-27, leta 2009

	Skupaj tuji prebivalci		Prebivalci ostalih držav EU27		Prebivalci držav ki niso članice EU27	
	v tisočih	% skupaj populacije	v tisočih	% skupaj populacije	v tisočih	% skupaj populacije
EU27*	31.860,30	6,40%	11.944,20	2,40%	19.916,20	4%
Nemčija	7.185,90	8,80%	2.530,70	3,10%	4.655,20	5,70%
Španija	5.651,00	5,80%	1.302,40	2,00%	2.435,20	3,80%
Združeno kraljestvo**	4.020,80	7,60%	1.614,80	2,60%	2.406,00	3,90%
Italija	3.891,30	6,50%	1.131,80	1,90%	2.759,50	4,60%
Francija	3.737,50	5,80%	1.302,40	2,00%	2.435,20	3,80%
Avstrija	864,4	10,30%	317	3,80%	547,4	6,60%
Luxemburg	214,8	43,50%	185,4	37,60%	29,5	6,00%
Slovenija	70,6	3,50%	4,2	0,20%	66,4	3,30%

* ocenjeno

** podatki iz leta 2008

Vir: Eurostat (2010).

Tuji državljani, ki prebivajo v državah članicah EU27 predstavljajo 6,4% delež celotne populacije prebivalcev EU27. Iz držav, ki niso članice EU 27, prihaja skoraj dve tretjini tujih državljanov, ostali tuji državljani pa prihajajo iz držav članic EU27. Od 31,9 milijona tujih prebivalcev, ki živijo v državah EU27, jih več kot 75% živi v državah Nemčija, Španija, Združeno kraljestvo, Italija in Francija. Številčno največ tujih državljanov živi v Nemčiji 7,2 milijona, največji delež tujih državljanov 43,5% pa ima Luksemburg. Slovenija je s 3,5% deležem tujih državljanov pod povprečjem EU27.

Tuji državljani, ki živijo v državah EU27, so v povprečju mlajši (34,3 let) v primerjavi z domačim prebivalstvom (41,2 let).

Kratkoročni in dolgoročni faktorji, ki vplivajo na obseg, smer in dinamiko migracij, se po območjih EU precej razlikuje, vse države pa je precej omrtvičila globalna ekonomska kriza, z začetkom v letu 2008. Kratkoročno je kriza zavrla tudi migracije, čeprav dolgoročno faktorji še vedno delujejo v njihov prid. Namreč, ne glede na nastale gospodarske razmere, se dolgoročna zahteva po migrantski delovni sili v EU ne zmanjšuje, saj demografska slika prebivalstva EU kaže na izrazito staranje in negativni naravni prirastek domačega prebivalstva. To je privedlo do manjšega števila (in deleža) mladih in delovno sposobnih ljudi, ter večjega števila (in deleža) starejših v nacionalnih populacijah, kar vse ima za posledice drugačno ekonomsko in socialno porazdelitev, negativne učinke na trg dela in zaposlovanje, upadanje gospodarske rasti in nevzdržnost javnih financ.

Četudi se mlajše skupine iz manj razvitih delov EU pomaknejo v bolj razvita območja, problema staranja v skupini EU to ne rešuje, ampak celo povečuje, saj se maloštevilnim razvitim otokom starostno ugodnejše slike pridružijo številna območja za odselitev. Prav v tem razmisleku pa lahko najdemo razloge za potrebo in pomembnost imigrantskih delavcev iz tretjih držav, ki na daljši rok lahko zelo pomembno vplivajo na naraščajoče neugodno razmerje vse številčnejših upokojenih delavcev nasproti vse bolj maloštevilni aktivni delovni populaciji (in staranju delovne populacije nasploh).

Po napovedih EUROSTATA bo v Evropski uniji rast prebivalstva do leta 2025 predvsem rezultat neto priseljevanja in pričakuje se, da po letu 2025 učinek neto priseljevanja ne bo več mogel nadomestiti negativnega naravnega prirastka prebivalstva. Po pričakovanjih bo tako skupno število prebivalstva začelo upadati okrog

leta 2025, število delovno sposobnega prebivalstva (15-64 let) pa že po letu 2011 (MDDSZ 2010, 1).

Sprejem ekonomskih migrantov iz tretjih držav in njihovo število je zaenkrat v pristojnosti vsake države članice EU in njenih razmer na lastnem trgu dela. Vseeno pa ima lahko sprejem državljanov iz tretjih držav v državo članico posledice tudi na druge države članice in njihove trge dela. Zato morajo države doseči dogovor o skupnih pravilih EU, saj je sprejem ekonomskih (in drugih) priseljencev povezan tako z integracijskimi ukrepi, bojem proti nezakonitemu priseljevanju in zaposlovanju, kakor tudi z bojem proti (nezakonitemu) trgovanju z ljudmi. Predvsem pa je potrebno zmanjšati oz. odpraviti sivo ekonomijo, ki je eden od pglavitnih vzrokov za nezakonito priseljevanje in izkoriščanje predvsem nekvalificirane delovne sile.

2.2 Migracije v Sloveniji

Slovenija (sedanje ozemlje) je bila zgodovinsko gledano dolgo emigracijsko območje. Najmočnejša odselitvena obdobja so bila:

- na prelomu 19. v 20. stoletje zaradi revščine v takratni Avstro-Ogrski monarhiji;
- med obema svetovnjima vojnama, predvsem iz Primorske, zaradi fašističnega asimilacijskega pritiska;
- neposredno po drugi svetovni vojni, sprva pretežno zaradi političnih razlogov, kasneje tudi ekonomskih razlogov.

V obdobju med letom 1890 in prvo svetovno vojno je bila celo med tistimi deli Evrope, ki so imeli največje emigracije (Malačič v Malačič 2011, 94). Tok odseljevanja iz Slovenije je bil predvsem v čezmorske in zahodnoevropske države. Razen emigracij na začetku 20. stoletja, ki so bile ekonomsko pogojene, so bile emigracije v teh obdobjih pogojene tudi iz političnih vzrokov.

Z letom 1957 je Slovenija prvič v zgodovini postala imigracijska družba (UMAR 2009, 80), kar pomeni, da je letno število priseljenih začelo presegati število odseljenih. V Slovenijo se je začelo priseljevanje pretežno državljanov nekdanje skupne države Jugoslavije (SFRJ), vzroki njihove priselitve pa so bili izrazito ekonomski. Čeprav to takrat niso bile meddržavne

migracije, ampak notranje migracije na ozemlju nekdanje skupne države, se lahko danes, zaradi boljše preglednosti, obravnavajo kot zunanje migracije.

Omeniti je potrebno še obdobje med leti 1966 – 1974, ko je veliko slovenskih prebivalcev (približno 50.000 slovenskih zdomcev) odšlo na »začasno« delo v tujino, predvsem v Nemčijo in Avstrijo. Skupina sociologov s FDV je v letu 1975 odšla v Nemčijo (tedaj ZRN), da bi med slovenskimi izseljenci raziskala motive za te migracije (Klinar in drugi 1975).

2.2.1 Migracije v Sloveniji po osamosvojitvi (po 1991)

Po osamosvojitvi v letu 1991 in razpadu nekdanje skupne države SFRJ je nova država Republika Slovenija še naprej ostala imigracijska družba, čeprav je imela prvi dve leti negativen selitveni prirastek (konsolidacija posameznikov in družin, ki so naseljevali celotno SFRJ, na nove državne razmere, na več manjših držav).

Kljub pričakovanju, da se bo po letu 2004, ko je postala Slovenija članica EU, selitveni tok spremenil in bo prišlo do večjega priseljevanja v Slovenijo tudi iz novih članic EU, še zmeraj večina priseljencev prihaja iz bivših držav SFRJ, kljub mnogo težjim administrativnim pogojem za vstop in delo (tim. schengenska meja med EU in državami bližnje okolice).

Tabela 2.2: Meddržavne selitve po spolu, Slovenija, obdobje 1991–2009

	Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Meddržavne selitve - priseljeni iz tujine	SKUPAJ	5.989	3.461	2.745	1.919	5.879	9.495	7.889	4.603	4.941	6.185
	MOŠKI	3.638	1.738	1.357	940	3.656	5.979	5.388	2.817	3.683	4.397
	ŽENSKE	2.351	1.723	1.388	979	2.223	3.516	2.501	1.786	1.258	1.788
Meddržavne selitve - odseljeni v tujino	SKUPAJ	9.060	3.848	1.390	983	3.372	2.985	5.447	6.708	2.606	3.570
	MOŠKI	4.965	2.055	638	460	2.202	1.757	4.174	5.131	1.732	2.376
	ŽENSKE	4.095	1.793	752	523	1.170	1.228	1.273	1.577	874	1.194
Meddržavne selitve - selitveni prirast s tujino	SKUPAJ	-3.071	-387	1.355	936	2.507	6.510	2.442	-2.105	2.335	2.615
	MOŠKI	-1.327	-317	719	480	1.454	4.222	1.214	-2.314	1.951	2.021
	ŽENSKE	-1.744	-70	636	456	1.053	2.288	1.228	209	384	594
	Leto	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Meddržavne selitve - priseljeni iz tujine	SKUPAJ	7.803	9.134	9.279	10.171	15.041	20.016	29.193	30.693	30.296	
	MOŠKI	5.321	6.216	6.229	7.485	11.130	15.750	23.659	23.815	22.973	
	ŽENSKE	2.482	2.918	3.050	2.686	3.911	4.266	5.534	6.878	7.323	
Meddržavne selitve - odseljeni v tujino	SKUPAJ	4.811	7.269	5.867	8.269	8.605	13.749	14.943	12.109	18.788	
	MOŠKI	3.503	4.596	3.444	6.061	6.659	10.725	10.696	8.190	14.816	
	ŽENSKE	1.308	2.673	2.423	2.208	1.946	3.024	4.247	3.919	3.972	
Meddržavne selitve - selitveni prirast s tujino	SKUPAJ	2.992	1.865	3.412	1.902	6.436	6.267	14.250	18.584	11.508	
	MOŠKI	1.818	1.620	2.785	1.424	4.471	5.025	12.963	15.625	8.157	
	ŽENSKE	1.174	245	627	478	1.965	1.242	1.287	2.959	3.351	

Vir: SURS (2012).

Iz tabele 2.2 (gl. spodnja vrstica) je razviden pozitiven selitveni prirast po letu 1992, izjemoma je v letu 1998 prikazan negativen prirast, kar pa je predvsem posledica čiščenja evidenc pri državnih upravnih organih, kar je formalno povečalo število odseljenih tujcev, čeprav so se dejansko odselili že prej. Opazen je tudi precej večji delež moških migrantov, v letu 2007 so moški predstavljali kar 91% selitveni prirast vseh tujcev. Precej večji delež moških med tujci pa nakazuje tudi na to, da se v Sloveniji tujci pretežno lahko zaposlijo le v delovno intenzivnih panogah (gradbeništvo, industrija,..). V letu 2008 (konec obdobja visoke konjunktore in tik pred izbruhom mednarodne finančne in splošne krize), ko se je v Slovenijo priselilo 30.693 prebivalcev, pa lahko zabeležimo najintenzivnejše selitveno gibanje po letu 1991 in največji meddržavni selitveni prirast, 18.584 prebivalcev. Zaradi velikega števila priselitev in selitev pri tujcih lahko domnevamo, da je to predvsem posledica zaposlitev za določen čas. Med priseljenci prevladuje prebivalstvo v najaktivnejšem obdobju življenja. Leta 2009 je bila povprečna starost tujcev v delovno aktivni dobi le 32,5 let, kar je krepko pod povprečjem domačega (rezidenčnega) prebivalstva, s povprečno starostjo 41,2 let (SURs 2009).

Tabela 2.3: Meddržavne selitve po državi državljanstva in spolu, Slovenija, letno

Leto		Spol - SKUPAJ						
		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Priseljeni iz tujine	Država državljanstva - SKUPAJ	9.495	7.889	4.603	4.941	6.185	7.803	9.134
	Države bivše SFRJ	6.916	5.850	2.848	3.099	4.458	5.391	6.276
	Ostali	2.579	2.039	1.755	1.842	1.727	2.412	2.858
Leto		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Priseljeni iz tujine	Država državljanstva - SKUPAJ	9.279	10.171	15.041	20.016	29.193	30.693	30.296
	Države bivše SFRJ	6.445	7.386	10.301	15.561	23.493	24.496	23.935
	Ostali	2.834	2.785	4.740	4.455	5.700	6.197	6.361

Vir: SURS (2012).

Iz tabele 2.3 je razvidno, da je med priseljenci v Slovenijo malo takih, ki ne prihajajo iz območja Evrope, tradicionalno pa jih največ prihaja iz območja bivše SFRJ. Največ, 24.496 od dobrih trideset tisoč jih je iz območja bivše SFRJ prispelo leta 2008, kar je predstavljalo 80% vseh priseljencev. Največ priseljencev iz območja bivše SFRJ pa prihaja iz Bosne in Hercegovine, leta 2008 jih je prispelo 13.038, kar je predstavljalo 42% vseh priseljencev v Slovenijo.

Tabela 2.4: Priseljeno delovno aktivno prebivalstvo po državi državljanstva in dejavnosti (SKD 2008), Slovenija, letno

Leto	2008		2009		2010	
Dejavnost - SKUPAJ	20.350		19.739		7.120	
F Gradbeništvo	11.703	58%	10.737	54%	2.958	42%

Vir: SURS (2012).

Med priseljenim tujim delovno aktivnim prebivalstvom, ki si najde zaposlitev v Sloveniji se jih je največ zaposlilo v panogi gradbeništvo. Delež zaposlenih v panogi gradbeništvo od vseh dejavnosti skupaj je predstavljal leta 2008 58%, leta 2009 54% in leta 2010 42%.

2.2.2 Število dovoljenj za prebivanje v RS, na dan 31. 12. 2010

Tuji delavci postanejo migranti šele ko pridobijo delovno dovoljenje, ki je največkrat povezano z dovoljenjem za bivanje. Opozoriti je potrebno, da se je metodologija statistik glede migracij znotraj držav EU uskladila šele leta 2008, po njej se po mednarodnih statističnih standardih upošteva za migrante, ki se priselijo ali odselijo le osebe, ki spremenijo običajno bivališče med dvema državama, pri čemer je referenčno obdobje eno leto. To pomeni da vsak delavec, ki pride (delat) v Slovenijo, a za manj kot eno leto, ne postane nujno tudi migrant (v formalnem smislu, ki vpliva na uradne statistike). Število migrantov je po

uradnih podatkih tako podcenjeno, saj sta na primer po slovenski zakonodaji kar dve vrsti delovnih dovoljenj od treh časovno omejeni na eno leto ali manj in ju je potrebno obnavljati, to sta dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za sezonska dela.

Najprej si mora potencialni migrant pridobiti dovoljenje za (stalno ali začasno) prebivanje. Poročilo direktorata za migracije in integracijo za leto 2010 navaja, da je imelo na dan 31. 12. 2010 v RS veljavno dovoljenje za prebivanje 96.880 tujcev, od tega:

- 43.074 tujcev veljavno dovoljenje za stalno prebivanje (41.812 državljanov tretjih držav in 1.262 državljanov držav članic EGP);
- 53.806 tujcev veljavno dovoljenje za začasno prebivanje, oziroma potrdilo o prijavi prebivanja (46.308 državljanov tretjih držav in 7.498 državljanov držav članic EGP).

Glede na državljanstvo, je v RS največ tujcev z veljavnim dovoljenjem za stalno ali začasno prebivanje državljanov tretjih držav, naslednic nekdanje SFRJ, med njimi pa je največ državljanov Bosne in Hercegovine.

Tabela 2.5: Namen oziroma razlog prebivanja državljanov tretjih držav z začasnim dovoljenjem za prebivanje na dan 31. 12. 2010

Razlog / namen prebivanja	Veljavna dovoljenja za začasno prebivanje državljanov tretjih držav na dan 31.12.2010	
	število	%
zaposlitev ali delo	30.453	65,8%
združitev družine	12.042	26,0%
študij	1.312	2,8%
dnevni delovni migranti	1.252	2,7%
otrok tujca, rojen v Republiki Sloveniji	521	1,1%
drugi utemeljeni razlogi	340	0,7%
izvajanje storitev z napotenimi delavci	307	0,7%
ostali razlogi (slovensko poreklo, raziskovalci, tujci s statusom rezidenta za daljši čas v drugi državi članici EU)	54	0,1%
sezonsko delo	27	0,1%
SKUPAJ:	46.308	100%

Vir: MNZ (2011b).

Na dan 31. 12. 2010, je bilo glede na namen oziroma razlog prebivanja državljanov tretjih držav v RS veljavnih skupaj 46.308 dovoljenj za začasno prebivanje. Največji delež 65,8% so predstavljala dovoljenja za namen zaposlitve ali dela, izstopa pa tudi dovoljenje zaradi združitve družin s 26% deležem od vseh veljavnih dovoljenj za začasno prebivanje.

Število veljavnih dovoljenj za začasno prebivanje tujca v RS se je v primerjavi z letom 2009 leta 2010 zmanjšalo za 12,6%, kar je predvsem posledica zmanjšanja števila izdanih dovoljenj za prvo prebivanje. Medtem pa se je število veljavnih dovoljenj za stalno prebivanje tujca v RS leta 2010 povečalo za 11,3% v primerjavi z letom 2009.

Zaradi posledic gospodarske krize na trg dela in sprejetja Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (Ur. l. RS 12/2010), s pričetkom veljavnosti 20. 2. 2010, je bilo leta 2010 izdanih samo 5.951 dovoljenj za prvo prebivanje na podlagi zaposlitve ali dela, kar je 62,9% manj kot leta 2009, ko je bilo izdanih 16.023 dovoljenj za prvo prebivanje na podlagi zaposlitve ali dela.

2.3 Ekonomske migracije oz. delovne migracije

Ekonomske migracije večinoma enačimo s prostovoljnimi migracijami pod predpostavko, da se za njih odloči vsak posameznik sam, glede na možnost zaposlitve na trgu dela. Najpogostejši vzrok za ekonomske migracije so nezmožnost zaposlitve v deželi emigriranja, želja po izboljšanju ekonomskega položaja, želja po napredku in želja po izboljšanju kakovosti življenja v socialnem smislu. Čeprav prostovoljne, pa so ekonomske migracije lahko tako zakonite, kot tudi nezakonite.

Pogosto enačimo ekonomske migracije z delovnimi migracijami, čeprav ima lahko definicija ekonomske migracije širši pomen, saj zajemajo migracijo z namenom izboljšanja kakovosti življenja v socialnem in ekonomskem smislu, medtem ko se definicija delovne migracije nanaša na ožjo skupino ljudi, tiste ljudi, ki se selijo zaradi zaposlitve oziroma zaslužka. Prav definicija delovni migrant najbolje opiše delavce na začasnem delu in sezonske delavce, ki niso integrirani v družbo imigriranja, ampak so še vedno socialno in mentalno vezani na družbo emigriranja. Zanimanje za delovne migracije pa med potencialnimi migranti ostaja toliko časa, dokler so stroški migriranja manjši od prihodkov, zasluženih v času običajne epizode delovne aktivnosti v imigrantski deželi.

2.4 Migracijska politika EU

Pojem migracijske politike zajema načela, pravila in postopke, ki tujcem dovoljujejo vstop in bivanje, nadzor nad njimi in tudi politiko do priseljencev (Medved 1998, 12). Pomemben del priključevanja Slovenije k EU je bil prenos »skupne evropske migracijske politike«, v slovensko pravno ureditev, zato je bila leta 1999 sprejeta prva Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije (ReIPRS, Ur. l. RS 40/99). Države članice EU vsaka zase oblikuje migracijsko politiko, toda zaradi načela prostega pretoka oseb med državami EU mora taka politika temeljiti na ustrezni skupni pravni podlagi EU, iz katere izhajajo posebni cilji in naloge: nadzorovanje migracijskih tokov, preprečevanje ilegalnega priseljevanja (izven EU), nadziranje in obvladanje priseljevanja ter integracija in izboljšanje položaja legalnih priseljencev.

Kritike pa letijo predvsem na politiko ekonomskih migracij v EU, ki je v bistvu zelo neprijazna za imigrantske delavce z nižjo izobrazbo oziroma brez izobrazbe. Slednji se sicer zaposlujejo v deficitarnih poklicih, a brez pravega varstva in pravic, saj naj bi politika ekonomskih migracij delovala na surovem principu »uporabi ter zavrzi« (migrante). Politike ekonomskih migracij naj bi namreč sledile le dvema ciljema, zagotavljanju zadostne (izmenljive) delovne sile v času gospodarske rasti in zaradi demografskih sprememb, ter na drugi strani zagotavljanju začasnosti migracij, kar preprečuje, da bi se migrantski delavci za stalno naselili na območju EU.

Kljub neugodnim demografskim trendom v EU, ki kažejo na potrebo po povečanju imigracij v Evropo (že zaradi naraščajočega nesorazmerja med upokojenim in aktivnim prebivalstvom), je v Evropi neupravičeno razširjen strah pred tujci, ki se želijo priseliti (stalneje) iz tretjih držav. Strah pred tujci izhaja predvsem iz bojazni, da naj bi tujci odvzemali delovna mesta domačim prebivalcem (Evropejcem), vplivali naj bi na zniževanje plač (zaradi dampinga), poviševali naj bi stopnjo kriminala, z vnašanjem tujih navad in vrednot pa naj bi tudi ogrožali evropsko kulturo itd. Vsi omenjeni faktorji zavračanja tujcev migrantov, kljub načelni sprejemljivosti in koristnosti migracij, delujejo kot vir napetosti med domačimi prebivalci in tujci, zlasti v času kriz.

2.5 Imigrantski delavci iz tretjih držav v EU

Geografsko se največje število imigrantskih delavcev iz tretjih držav nahaja v severozahodnih državah EU, sledijo jugozahodne države EU, medtem ko lahko v vzhodnih državah EU najdemo le manjši delež imigrantskih delavcev iz tretjih držav. Neka skupna značilnost vseh imigrantskih delavcev iz tretjih držav v EU je, da imajo začasne pogodbe o zaposlitvi ter opravijo več delovnih ur kot domači prebivalci. Zaposleni so predvsem v deficitarnih poklicih in dejavnostih, ki imajo značilnosti sezonskosti, kot so kmetijstvo, gradbeništvo, gostinstvo in turizem. Za svoje delo prejemajo v povprečju nižje plačilo kot domači delavci, opravljajo pa predvsem dela, ki jih domače prebivalstvo zavrača zaradi nevarnosti in nezdravih pogojev dela. Zaradi ne vključevanja v sindikate pa so tudi slabše zastopani s strani sindikalnih organizacij kakor domači delavci.

Po ugotovitvah raziskave *Migrants to Work* morajo države EU, ne glede na gospodarsko krizo, uskladiti skupna temeljna načela za politiko priseljevanja in integracije tujcev v družbo in posledično na trg dela, kar bo zaradi demografske slike prebivalcev EU v prihodnje nujno zaradi vzdrževanja ravnotežja med ponudbo in povpraševanjem na trgu dela in spodbujanja gospodarske rasti. Priseljevanje tujcev prinaša pozitivne učinke na trg dela iz več razlogov:

- poveča se učinkovitost trga dela;
- ublaži se pomanjkanje na trgu dela v določenih gospodarskih dejavnostih;
- prispevajo k podjetništvu, inovativnosti in raznolikosti.

Integracijska politika naj bi pripomogla k odpravljanju ovir, s katerimi se srečujejo imigrantski delavci iz tretjih držav v državah gostiteljicah EU, pri iskanju in ohranjanju delovnih mest ter pri napredovanju na delovnem mestu. Te ovire se pojavljajo predvsem kot posledica v nepriznavanju doseženih kvalifikacij, pričakovanjih in zmožnostih imigrantskih delavcev tretjih držav na eni strani ter pričakovanj in zahtev gostujoče družbe in delodajalcev na drugi strani.

Ovire s katerimi se srečujejo imigrantski delavci iz tretjih držav na trgu dela v državah članicah EU so predvsem zaradi:

- nepoznavanja oziroma slabega znanja jezika države gostiteljice, kar je predvsem pomembno pri iskanju zaposlitve, komuniciranju in vključevanju v družbo;
- slabe izobrazbe in pomanjkanju strokovne izobrazbe, zaradi česar se lahko imigrantski delavci vključujejo na trg dela le v dejavnostih z deficitarnimi poklici;

- slabega poznavanja trga dela države gostiteljice, ter pravic ki jim pripadajo iz delovnega razmerja;
- nerazvitih socialnih in profesionalnih omrežjih v državi gostiteljici, ki bi jim pomagali pri vključevanju v družbo in napredovanju na delovnih mestih.

Ovire, s katerimi se srečujejo imigrantski delavci s strani delodajalcev in domačega prebivalstva države gostiteljice:

- priznavanje dosežene izobrazbe in kvalifikacij, kar se odraža v tem, da opravljajo imigrantski delavci dela, za katera so preveč izobraženi;
- diskriminacija, s katero se srečujejo tako na delovnem mestu, kot v družbi države gostiteljice in se odraža predvsem na osnovi etnične pripadnosti, kulturnih razlik, priznavanju doseženih kvalifikacij in ne sprejemanja v družbo;
- delovni pogoji, zaradi zaposlitev v deficitarnih poklicih delajo imigrantski delavci pogosto v slabih delovnih pogojih, kjer so izpostavljeni izkoriščanju in dolgemu delavniku z začasnimi pogodbami o zaposlitvi;
- zakonodaja države gostiteljice, ki predpisuje pogoje za vstop na trg dela in število tujih delavcev;
- razmere na trgu dela, ki so odvisne predvsem od gospodarskega cikla države gostiteljice, saj so prav imigrantski delavci tisti, ki prvi izgubijo zaposlitev v času gospodarske krize.

Posledice gospodarske krize v EU, ki se je začela leta 2008, so na trgu dela najprej začutili prav imigrantski delavci iz tretjih držav, saj so bili ravno oni tisti, ki so jih delodajalci najprej odpustili. Ob izgubi zaposlitve in s tem posledično sredstev za preživljanje in bivanje v državi gostiteljici, pa so se morali v večini primerov vrniti v državo izvora, zaradi vezanosti delovnih dovoljenj in dovoljenj za bivanje ter nerazvitih socialnih omrežij.

Vse večkrat se zgodi to, da delavci migranti v nujnem iskanju nove zaposlitve in zagotovitvi stalnega prejemka padejo le še globlje v prej omenjeni nizkocenovni in visokoprekerni vzorec dela, ki se še » nadgradi« z visoko intenzivnostjo kršitev delavskih pravic. Delavci migranti (in člani njihovih družin) tako sprejmejo vedno nova, vedno slabša, vedno manj plačana, vedno bolj nevarna in vedno bolj nevidna dela. In tako se želja po boljših življenjskih pogojih spremeni v boj za preživetje (Medica in Lukič 2011, 83).

V nadaljevanju bomo podrobneje proučili, kakšen je (bil) trg dela tujcev v RS, kakšen je (bil) socialno ekonomski položaj tistih delovnih migrantov v RS, ki delajo pretežno v gradbeni dejavnosti, so mlajši in prihajajo večinoma iz nekdanje BiH in kakšne so zanje posledice migracijske politike.

3 Zaposlovanje tujcev v Sloveniji: zakonodaja

V poglavju je podan krajši pregled zakona in spremembe zakona, ki ureja problematiko dela in zaposlovanja tujcev v Sloveniji. Opredelitev pojmov tujec, sezonsko delo in delovno dovoljenje je povzeta po določilih obeh najpomembnejših zakonov, ki omogočata ekonomske migracije za zadovoljevanje potreb trga dela.

Zakon o tujcih (ZTuj-2, Ur. l. RS 50/2011)¹ določa pogoje in način vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v Republiki Sloveniji.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1, Ur. l. RS 26/2011) določa pogoje za zaposlovanje in delo tujcev ter s tem povezane naloge Republike Slovenije za urejanje in zaščito trga dela.

3.1 Slovenska zakonodaja za zaposlovanje in delo tujcev

Po osamosvojitvi leta 1991, je leta 1992 Slovenija uredila status tujcev na trgu dela z Zakonom o zaposlovanju tujcev (ZZT, Ur. l. RS 33/1992). ZZT je bil v veljavi do leta 2000 in je urejal problematiko dela in zaposlovanja tujcev v Sloveniji. Sprejetje zakona je bilo potrebno zaradi ureditve statusa večjega števila priseljencev iz bivših republik SFRJ, ki so bili prej sodržavljeni, z osamosvojitvijo Slovenije pa se jim je spremenil status. Po razpadu SFRJ je Slovenija državljanom drugih republik bivše SFRJ s stalnim prebivališčem v Sloveniji na dan 23. 12. 1990 dala možnost pridobitve državljanstva Slovenije. Tisti priseljenci, ki te možnosti niso izrabili, so pa ostali v naši državi, so se tako znašli v vlogi tujca. ZZT je določil pogoje, pod katerimi lahko tuj državljan oziroma oseba brez državljanstva (v nadaljnjem besedilu: tujec) dela v Republiki Sloveniji. Tujec lahko sklene delovno razmerje ali opravlja delo v Republiki Sloveniji na podlagi delovnega dovoljenja.

¹ Nov Zakon o tujcih (ZTuj-2) je stopil v veljavo 27. 7. 2011, uporabljati pa se je začel 27. 10. 2011.

Na podlagi prve ReIPRS iz leta 1999 in skladno z Državnim programom Republike Slovenije za prevzem pravnega reda Evropske unije do konca leta 2002, je 1. 1. 2001 stopil v veljavo Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT, Ur. l. RS 66/2000), ki je bil do sprejetja novega zakona dvakrat noveliran (ZZDT-UPB-1, Ur. l. RS 4/2006 in ZZDT-UPB-2, Ur. l. RS 76/2007). Bistvene novosti, ki jih je uveljavil ZZDT so bile določitev najvišjega števila tujcev (kvota max. 5% aktivnega prebivalstva), diferenciacija delovnih dovoljenj (osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za zaposlitev, dovoljenje za delo), celovito pokrivanje vseh dejavnosti tujcev, obvezna prijava začetka in konca dela.

Trenutno je v veljavi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1, Ur. l. RS 26/2011), ki je stopil v veljavo 23. 4. 2011. Novi ZZDT-1 je vsebinsko povzel ureditve starega ZZDT, ter uvedel novosti zaradi izboljšav zakona, v smislu preprečevanja zlorab in zaščite trga dela. Novi ZZDT-1 je med drugim na novo uredil sezonsko delo, spremenil pogoje za pridobitev osebnega dovoljenja, uvedel modro karto, nove kategorije tujcev z dostopom do slovenskega trga dela, ter vzpostavlja pravno podlago za pravilnik o zagotavljanju minimalnih bivalnih in higienskih standardov za tuje delavce.

3.2 Opredelitev pojmov tujec in sezonsko delo v Sloveniji

Po 1. maju 2004, ko je Slovenija postala članica Evropske unije in preteku prehodnega obdobja, sta na slovenskem trgu dela nastali dve kategoriji tujih delavcev, ki se zaposlujejo pri nas:

- (zahodni) tuji delavci, državljani držav članic Evropskega gospodarskega prostora, ki združuje EU ter Islandijo, Liechtenstein in Norveško in državljane Švicarske konfederacije, za katere velja prost dostop na slovenski trg dela in ne potrebujejo delovnega dovoljenja za delo v Sloveniji;
- (vzhodni) tuji delavci, državljani tretjih držav, ki za delo v Sloveniji potrebujejo delovno dovoljenje.

Za opravljanje dela v Sloveniji potrebuje državljan tretje države veljavno dovoljenje za delo oziroma zaposlitev ter veljavno dovoljenje za prebivanje. Zato bom za opredelitev pojmov tujec v Sloveniji in sezonsko delo v Sloveniji uporabil opredelitve pojmov iz zakonov, ki predpisujeta pogoje za vstop tujcev na območje Slovenije in delo v Sloveniji.

3.2.1 Tujec v RS

Za opredelitev pojma tujec v Sloveniji bom uporabil opredelitev, kot jo navaja ZTuj-2, ki določa pogoje in načine vstopa, zapustitve in bivanja tujcev v RS.

Tujec ali tujka (v nadaljnjem besedilu: tujec), je vsakdo, ki nima državljanstva Republike Slovenije.

Iz ZTuj-2 bom navedel še nekatere opredelitve pojmov in določb, ki jih bom uporabil kasneje: Državljan EU je tujec z državljanstvom druge države članice Evropske unije.

Tretja država pa je vsaka država, ki ni članica Evropske unije.

Dovoljenje za prebivanje pomeni dovoljenje za vstop v RS in prebivanje za določen čas in za določen namen ali prebivanje za nedoločen čas.

Tujcu, ki želi prebivati v RS zaradi zaposlitve ali dela, se lahko izda dovoljenje za začasno prebivanje, če ima delovno dovoljenje.

Državljan EU za vstop v RS ne potrebuje dovoljenja za vstop, to je vizuma ali dovoljenja za prebivanje.

Zakon predpisuje dve vrsti dovoljenj za prebivanje:

- dovoljenje za začasno prebivanje, ki se izda za določen namen in za določen čas;
- dovoljenje za stalno prebivanje, ki se izda brez omejitve glede trajanja in namena bivanja v Republiki Sloveniji.

3.2.2 Sezonsko delo v Sloveniji

ZZDT-1, ki je stopil v veljavo 23. 4. 2011, na novo ureja sezonsko delo. Za potrebe diplomske naloge je predvsem pomembna nova ureditev sezonskega dela, saj ZZDT-1 ukinja sezonsko delo v gradbeništvu, gostinstvu in turizmu in na novo opredeljuje pojem sezonsko delo kot:

Sezonsko delo: občasna oblika dela ali zaposlitve v kmetijstvu in gozdarstvu, ki je neločljivo povezana s sezono, v kateri je za posamezno dejavnost značilen izrazito povečan obseg potrebe po delovni sili.

V ZZDT, ki je bil v veljavi od leta 2000, je bilo sezonsko delo opredeljeno kot:

Sezonsko delo je občasna oblika dela, odvisna od menjave letnih časov.

ZZDT je med drugim določal, da je sezonsko delo tujcev možno le v okviru dejavnosti, ki imajo sezonski značaj. Tako je bilo po starem zakonu možno opravljanje sezonskega dela tujcev v:

- kmetijstvu in gozdarstvu do 6 mesecev v koledarskem letu;
- gostinstvu in turizmu do 6 mesecev v koledarskem letu;
- gradbeništvu do 9 mesecev v kateremkoli dvanajstmesečnem obdobju.

3.3 Delovna dovoljenja za tujce iz tretjih držav

Delovno dovoljenje je dokument, ki tujcu državljanu tretjih držav omogoča, da se v Republiki Sloveniji zaposli, samozaposli, opravlja storitve ali druga pogodbeno dela v skladu z ZZDT-1. Pogoj za izdajo delovnega dovoljenja tujcu je pomanjkanje ustrezno kvalificiranih domačih delavcev na trgu dela.

Zakon predpisuje tri vrste delovnih dovoljenj:

- osebno delovno dovoljenje- v času veljavnosti tujcu omogoča prost dostop do trga dela in je obnovljiva in stalna oblika delovnega dovoljenja;
- dovoljenje za zaposlitev, vezano na zaposlitvene potrebe delodajalcev- tujec se lahko zaposli le pri delodajalcu, kateremu je bilo izdano dovoljenje, praviloma za dobo do enega leta;
- dovoljenje za delo je izdano z vnaprej določeno časovno omejitvijo, ki je odvisna od namena (sezonsko delo tujcev, delo z napotenimi tujci, individualne storitve tujcev, usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, delo tujih poslovnih delavcev), na podlagi katerega se tujec lahko začasno zaposli ali dela v Republiki Sloveniji. Dovoljenje za delo se izda tujcu na vlogo delodajalca.

Če na kratko povzamemo opredelitve in določila obeh najpomembnejših zakonov, ki urejata migracije in problematiko dela in zaposlovanja tujcev, to je ZTuj-2 in ZZDT-1, lahko zapišemo, da je tuji delavec v Republiki Sloveniji oseba z državljanstvom tretje države, ki je zaposlena na podlagi veljavnega delovnega dovoljenja in dovoljenja za prebivanje v Sloveniji.

4 Trg dela tujcev v Sloveniji (1992–2011)

Slovensko gospodarstvo se je v zadnjih 20 letih moralo soočiti z dvema večjima prelomnicama, ki sta bistveno vplivali na nadaljnji razvoj gospodarstva:

- osamosvojitve Slovenije leta 1991 je pomenila tudi izgubo večjega tržišča v bivši državi, kjer je bilo Slovensko gospodarstvo močno prisotno;
- vstop v EU 1. 5. 2004 pa je pomenilo poleg možnosti delovanja na velikem Evropskem trgu tudi prisotnost močne Evropske konkurence.

Osamosvojitve Slovenije leta 1991 je prinesla tudi novo družbenoekonomsko ureditev, kar je pomenilo prehod iz »socialističnega« v »tržno« gospodarstvo.

Posledice teh sprememb in novi izzivi v gospodarstvu so prinesli tudi spremembe na trgih dela. Pregled tega obdobja bom prikazal preko gibanja na trgih dela tujih delavcev v Sloveniji, saj je v Sloveniji kljub brezposelnosti domačih delavcev, stalno prisotno še povpraševanje po tuji delovni sili, kar je posledica strukturnih neskladij in teženj po globalni tekmovalnosti v ceni dela na trgu delovne sile.

4.1 Od leta 1992 do leta 2000

V tedaj veljavnem ZZT je Slovenija določila pogoje, pod katerimi je lahko tujec sklenil delovno razmerje ali opravljal delo v RS na podlagi delovnega dovoljenja. Zakon je predpisal dve vrsti delovnih dovoljenj:

- delovno dovoljenje na vlogo delodajalca, ki se je izdalo na vlogo delodajalca za določen čas, ki ni bil daljši od enega leta in je veljal za delo pri delodajalcu, ki je zaprosil za delovno dovoljenje;

- osebno delovno dovoljenje, ki se je izdalo na vlogo tujca za določen čas ali nedoločen čas. Osebno dovoljenje za nedoločen čas so lahko pridobili tujci, ki so bivali v RS več kot 10 let na podlagi dovoljenja za stalno prebivanje.

Tabela 4.1: Število veljavnih delovnih dovoljenj v letih 1992 do 2000

Datum:31/12	Delovna dovoljenja na vlogo delodajalca	Osebna delovna dovoljenja za nedoločen čas	Osebna delovna dovoljenja za določen čas	Skupaj
1992	4.429	13.352	18.853	36.643
1993	17.011	13.663	871	31.545
1994	20.906	13.606	801	35.367
1995	23.504	13.727	716	37.947
1996	23.804	13.738	653	38.194
1997	20.883	13.744	661	35.287
1998	20.373	13.693	702	34.768
1999	22.965	13.680	1.146	37.791
2000	24.429	13.668	2.223	40.320

Vir: Radak (2010, 97).

V tabeli 4.1 je prikazano število veljavnih delovnih dovoljenj v letih 1992 do 2000 na dan 31. december, izdanih na osnovi ZZT. Število vseh delovnih dovoljenj skupaj (36.643), je od samega začetka precej veliko, kar je predvsem posledica spremembe statusa tujcev, ki so živeli v Sloveniji pred osamosvojitvijo. V tem obdobju je opaziti bistven porast delovnih dovoljenj na vlogo delodajalca, medtem ko ni opaziti bistvenih sprememb števila osebnih delovnih dovoljenj za nedoločen čas.

4.2 Od leta 2001 do leta 2003

Zaradi približevanja Slovenije Evropski uniji in zaradi prevzema pravnega reda Evropske unije, je bila potreba po sprejetju novega zakona o zaposlovanju in delu tujcev. ZZDT, ki je stopil v veljavo 1. 1. 2001, je celovito uredil vse oblike zaposlovanja in dela tujcev v okviru enega zakona, ter prinesel pravno osnovo za zaščito slovenskega trga dela. Omenil bom predvsem dve bistveni novosti: določitev najvišjega števila tujcev (kvota max. 5% aktivnega prebivalstva) in diferenciacijo delovnih dovoljenj. Zakon je predpisal tri vrste delovnih dovoljenj:

- osebno delovno dovoljenje, ki se je izdalo za določen ali nedoločen čas in je tujcu omogočalo prost dostop do trga dela. Osebno delovno dovoljenje je lahko pridobil tujec, če je bil neprekinjeno 5 let zaposlen pri istem delodajalcu in tujec, ki je bil tri leta neprekinjeno samozaposlen. Osebno delovno dovoljenje so lahko pridobili slovenski izseljenci ali njihovi potomci, ter ožji družinski člani tujca z osebnim delovnim dovoljenjem;

- dovoljenje za zaposlitev, ki se je izdalo z različno časovno omejitvijo, praviloma na vlogo delodajalca, tujec pa se je lahko zaposlil le pri delodajalcu, ki je zaprosil za izdajo dovoljenja. Dovoljenje za zaposlitev se je izdalo na podlagi predhodnega preverjanja na trgu dela in če ni bila izkoriščena kvota za to obliko zaposlovanja;

- dovoljenje za delo se je izdalo z vnaprej določeno časovno omejitvijo, tujcu na vlogo delodajalca, v okviru kvote, določene za posamezen namen, brez dodatnega preverjanja stanja in razmer na trgu dela. Po namenu je dovoljenje za delo vezano na: delo z napotnimi tujci, usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, sezonsko delo tujcev, delo tujih poslovodnih delavcev in individualne storitve tujcev.

Tabela 4.2: Število veljavnih delovnih dovoljenj v letih od 2001 do 2003

Datum: 31/12	Osebno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Skupaj
2001	15.090	16.434	2.408	33.932
2002	17.995	13.580	4.484	36.059
2003	20.794	12.381	6.352	39.527

Vir: Radak (2010, 99).

V tabeli 4.2 je prikazano število veljavnih delovnih dovoljenj v letih 2001 do 2003 na dan 31. december, izdanih na osnovi ZZDT. Skupno število veljavnih delovnih dovoljenj konec leta 2001 se je zmanjšalo za 6.388 oz. 15,8% v primerjavi z letom 2000, kar je posledica manjšega števila dovoljenj za zaposlitev, ki so nadomestila delovna dovoljenja na vlogo delodajalca in katerih število se je zmanjševalo vse do konca leta 2003. Pri dovoljenju za delo, ki ga je uvedel nov zakon, pa je opaziti, da se je njihovo število povečevalo, kolikor se je zmanjševalo število dovoljenj za zaposlitev do leta 2003. V vseh teh letih pa je videti konstanten porast osebnih delovnih dovoljenj, saj se je njihovo število v teh letih povečalo za 5.704 oz. 37,7%, kar je posledica predvsem novih pogojev za pridobitev osebnih delovnih dovoljenj.

4.3 Od leta 2004 do leta 2010

Po 1. 5. 2004, ko je Slovenija postala polnopravna članica EU, se niso uresničila pričakovanja, da bo Slovenija postala zanimiva za imigrantske delavce iz novih vzhodnoevropskih držav članic EU. Kljub oteženemu pridobivanju delovnih dovoljenj za državljane tretjih držav, večina imigrantskih delavcev v Slovenijo tradicionalno prihaja iz novonastalih držav nekdanje skupne države SFRJ. Leta 2004 pa se je na podlagi ZZDT tudi

prvič sprejela Uredba o določitvi letne kvote delovnih dovoljenj, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela. V kvoto letnih delovnih dovoljenj pa se ne štejejo državljani držav članic EU in tuji delavci z osebnim delovnim dovoljenjem.

Izpostaviti je tudi potrebno, da je Vlada junija 2009 sprejela Uredbo o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (Ur. l. RS 44/09), saj je leta 2009 začela skokovito naraščati registrirana brezposelnost v Sloveniji, konec leta 2008 je bila 66.239, maja 2009 84.519, konec leta 2009 pa 96.672 registriranih brezposelnih oseb².

Tabela 4.3: Število veljavnih delovnih dovoljenj in EU-prijav v letih od 2004 do 2010

Datum: 31/12	Osebna delovna dovoljenja	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Skupaj delovna dovoljenja	EU-prijave	Brez delovnih dovoljenj	Skupaj VSE
2004	22.712	12.233	4.085	39.030	1.662		40.692
2005	25.782	12.360	4.825	42.967	2.482	27	45.476
2006	29.871	14.501	6.362	50.734	2.895	32	53.661
2007	31.751	24.489	9.821	66.061	5.928	28	72.017
2008	37.196	44.329	9.171	90.696	6.038	53	96.787
2009	44.463	28.160	5.764	78.387	3.240	37	86.647
2010	56.627	12.343	4.493	73.913		49	

Opomba: EU- prijave za leto 2007, 2008, 2009, prikazuje število zaposlenih.

Vir: Radak (2010, 110).

V tabeli 4.3 je prikazano število veljavnih delovnih dovoljenj v letih od 2004 do 2010 na dan 31. december, izdanih na osnovi ZZDT. Podatki za to obdobje kažejo, da je bilo konec leta 2010 skoraj dvakrat več veljavnih delovnih dovoljenj kot leta 2004. Posebej izstopa konec leta 2008, ko je bilo veljavnih največ delovnih dovoljenj 90.696, kar je bila posledica gospodarske rasti, kasneje pa se že kaže padec zaradi svetovne gospodarske krize. Leta 2008 je bilo tudi prvič veljavnih več dovoljenj za zaposlitev 44.329, kot osebnih delovnih dovoljenj 37.196. Vseeno pa je v teh letih videti konstanten porast veljavnih osebnih delovnih dovoljenj, saj jih je bilo konec leta 2010 največ 56.627, kar je skoraj 150% več kot leta 2004, kar je bila posledica sprememb ZZDT-ja v letih 2005 in 2007. Velik padec veljavnih dovoljenj za zaposlitev in dovoljenj za delo v letih 2009 in 2010 je posledica gospodarske krize in sprejetja Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev, ki je med drugim omejila in prepovedala sezonsko zaposlovanje, razen v kmetijstvu in gozdarstvu ter prepovedala izdajanja novih dovoljenj za delo za zastopnike mikro in majhnih podjetij.

² Največje število 115.608 registriranih brezposelnih oseb je bilo februarja 2011.

Pri pregledu veljavnih delovnih dovoljenj pa ne moremo mimo primerjave veljavnih delovnih dovoljenj konec leta in izdanih delovnih dovoljenj za tekoče leto. Veljavna delovna dovoljenja za zaposlitev in delo tujcev prikazujejo število veljavnih dovoljenj ob koncu prikazanega obdobja. Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujca in delo tujcev prikazujejo število izdanih delovnih dovoljenj v prikazanem obdobju. Izdana dovoljenja za delo in dovoljenja za zaposlitev so časovno omejena, tako da vsi tujci, ki so med letom delali za krajše časovno obdobje kot eno leto, niso upoštevani v statistiki veljavnih delovnih dovoljenj konec leta. To velja predvsem za dovoljenja za delo, ki imajo najdaljšo veljavnost 9 mesecev za sezonska dela v gradbeništvu. Tako je za primerjavo bilo leta 2008 izdanih 15.788 dovoljenj za delo, od tega 10.254 dovoljenj za delo v dejavnosti gradbeništvu, medtem ko jih je bilo konec leta 2008 veljavnih le 9.171 vseh dovoljenj za delo. Res pa je, da vsa delovna dovoljenja za delo in dovoljenja za zaposlitev niso bila izkoriščena s strani tujcev in delodajalcev.

4.4 Od leta 2011

ZZDT-1, ki je stopil v veljavo 23. 4. 2011, omogoča nekaterim kategorijam tujcev³ prost dostop do trga dela, kar pomeni, da lahko tujci v RS opravljajo delo, se zaposlijo ali samozaposlijo brez delovnega dovoljenja.

Nekatere bistvene novosti, ki jih je vpeljal nov ZZDT-1:

- tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje imajo prost dostop na slovenski trg dela;
- ukinja osebno delovno dovoljenje za nedoločen čas;
- ukinja zaposlovanje zaradi sezonskega dela in sicer v gradbeništvu, ter gostinstvu in turizmu;
- osebno delovno dovoljenje lahko tujec pridobi po najmanj 22 mesečni neprekinjeni zaposlitvi pri kateremkoli delodajalcu, na podlagi delovnih dovoljenj z veljavnostjo dveh let. Pogoj za zaposlenega bo minimalno dosežena poklicna izobrazba. Tako pridobljeno osebno dovoljenje bo veljavno 3 leta;

³ Družinskim članom slovenskega državljanca, državljanom držav članic EU, EGP in Švicarske konfederacije in njihovim družinskim članom, ki nimajo državljanstva EU, EGP in Švicarske konfederacije, imajo pa dovoljenje za začasno prebivanje za družinskega člana ali vizum za dolgoročno bivanje, tujcem z dovoljenjem za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji, beguncem, tujcem, ki imajo status rezidenta za daljši čas v drugi državi članici EU, po enem letu prebivanja v Republiki Sloveniji, dokler imajo v republiki Sloveniji veljavno dovoljenje za začasno prebivanje, tujcem slovenskega rodu do tretjega kolena v ravni vrsti.

- soglasje k izdaji modre karte EU se izda tujcu z ustrežno visokošolsko izobrazbo, ki mu je zagotovljena plača v višini najmanj 1,5 povprečne letne bruto plače v RS.

Tabela 4.4: Število veljavnih delovnih dovoljenj v letu 2011

Datum	Osebna delovna dovoljenja	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnih dovoljenj	Skupaj VSE
Marec 2011	58.766	10.880	4.708	40	74.394
Maj 2011	19.942	9.943	4.740	17	34.642

Vir: ZRSZ (2011c).

V tabeli 4.4 je prikazano število veljavnih delovnih dovoljenj konec marca 2011 in konec maja 2011. Iz tabele je razvidno, da je bilo v statističnih prikazih maja 2011 38.824 tujcev z veljavnim osebnim dovoljenjem manj kot marca 2011, kar je posledica novega zakona, saj tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje v Sloveniji ne potrebujejo več delovnih dovoljenj in se tako ne vodijo več v statističnih podatkih.

Prost dostop do trga dela za nekatere kategorije tujcev bo omogočil tem tujcem in delodajalcem lažje zaposlovanje, saj imajo manj administrativnih ovir in so izenačeni z domačimi delavci. Ker pa ti tujci ne potrebujejo več delovnih dovoljenj in se ne vodijo več v statističnih podatkih, bo to otežilo primerjavo s preteklimi leti in zameglilo podatke o dejanskem številu tujih delavcev, ki delajo ali so zaposleni na slovenskem trgu dela.

4.5 Struktura tujih delavcev z delovnim dovoljenjem v Sloveniji (2005–2010)

Strukturo tujih delavcev z delovnim dovoljenjem v Sloveniji opazujemo preko državljanstva, spola, starosti, stopnje izobrazbe in dejavnosti zaposlitve s pomočjo podatkov, ki jih na svojih spletnih straneh objavlja Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje(ZRSZ).

Največ tujcev, ki delajo v Sloveniji, prihaja iz območja nekdanje SFRJ, saj se njihov delež v tem obdobju giblje med 92% - 95% vseh tujih delavcev z veljavnim delovnim dovoljenjem. Med njimi pa izstopajo državljani Bosne in Hercegovine, saj jih je januarja 2009 46.580 imelo veljavno delovno dovoljenje, kar je predstavljalo 51% vseh tujih delavcev z veljavnim delovnim dovoljenjem v tem obdobju.

Po spolu so bila v teh letih izdana delovna dovoljenja predvsem moškimi, saj njihov delež predstavlja približno 90% vseh izdanih delovnih dovoljenj v tem obdobju.

Po starosti je bilo v tem obdobju izdanih delovnih dovoljenj tujcem v starostnem obdobju do 30 let, saj njihov delež predstavlja približno 40% vseh izdanih delovnih dovoljenj.

Pri izdanih delovnih dovoljenjih tujcem po stopnji izobrazbe, izstopata v tem obdobju predvsem I. stopnja izobrazbe z 46% in IV. stopnja izobrazbe z 33% deležem. Skupaj od I. – IV. stopnje izobrazbe pa predstavlja 91% delež izobrazbene strukture vseh izdanih delovnih dovoljenj.

Po dejavnosti pa izstopa gradbeništvo, saj predstavlja delež izdanih dovoljenj za panogo gradbeništvo 47% delež od vseh izdanih delovnih dovoljenj v tem obdobju.

Če želimo opisati značilnost tujih delavcev z delovnim dovoljenjem v Sloveniji, iz podatkov o izdanih delovnih dovoljenjih tujcem za delo v Sloveniji v letih od 2005 do 2010, lahko napišemo, da je to moški, star okoli 30 let z nižjo izobrazbo, ki prihaja iz območja nekdanje SFRJ in je zaposlen v gradbeništvu.

Kljub pričakovanju, da se bo po letu 2004 spremenila struktura tujih delavcev, tako po državljanstvu, kot po izobrazbeni strukturi, na račun tujih delavcev, državljanov novih članic EU, se to ni uresničilo, saj se je njihov delež v skupnem številu tujih delavcev v Sloveniji v teh letih gibal le od 5% - 10%. V večini prihajajo ti delavci iz Romunije in Bolgarije, prav tako pa je za njih značilna slaba izobrazbena struktura. Skupna značilnost večine tujih delavcev v Sloveniji je, da opravljajo pretežno najtežja in umazana, slabo plačana dela v težkih delovnih razmerah, ki kljub veliki brezposelnosti še vedno niso zanimiva za domače delavce.

5 Gradbeništvo: opis dejavnosti, posebnost gradbene panoge

Za gradbeništvo bi lahko dejali, da je ena starejših načrtovanih aktivnosti človeka, ki se razvija skozi celotno znano zgodovino človeštva. Prav gradbeništvo je poleg vojaške moči od nekdanj pokazatelj moči gospodarstva in je vedno nacionalnega pomena za razvoj vsake države. Vsi imperiji v zgodovini so bili močni zaradi napredne tehnologije, pri čemer je bilo pred dobo elektrifikacije in elektronizacije gradbeništvo v povezavi z vojaško močjo države prvi vzvod za njeno moč.

Gradbena dejavnost je eden pomembnejših faktorjev za gospodarski in družbeni razvoj posamezne države. Velike gospodarske krize v zgodovini so se reševale skozi javna dela, kjer prav dela na področju gradbeništva bistveno vplivajo na ugodne gospodarske kazalce. Gradbeništvo kot gospodarska panoga je tudi pokazatelj vlaganja države v infrastrukturo.

Gradbeništvo je kombinacija proizvodne in storitvene dejavnosti. Od industrije se razlikuje po tipičnih značilnostih (Nusdorfer, 1995):

- proizvodnja je posamična in proizvodi heterogeni, za razliko od serijske ali masovne industrijske proizvodnje, kjer lahko znanstveni in tehnološki dosežki veliko hitreje stopijo v uporabo. Posledica tega je nižja tehnična opremljenost dela v gradbeništvu in manj racionalno izkoriščanje kapacitet;
- proizvodni proces je sorazmerno dolgotrajen, zaradi česar so sredstva vezana daljši čas v nenedenarni obliki;
- proizvodi so objekti velike in trajne vrednosti, obsežni in nedeljivi in niso namenjeni neposredni potrošnji, temveč so namenjeni za proizvodnjo dobrin in storitev, ki se bodo izvajale v objektih ali z njihovo pomočjo. Le stanovanjski objekti, ki sicer imajo značilnosti investicijskih dobrin, dejansko služijo neposredni potrošnji;
- lokacija dela se spreminja, zaradi selitev nastopajo večji transportni stroški, prekinitve in zato slabše izkoriščanje delovnega časa in proizvodnih zmogljivosti;
- dela se odvijajo na prostem, zato nanje vplivajo klimatski in vremenski pogoji;
- za gradbeno proizvodnjo je še vedno potrebno veliko manualnega dela ob uporabi velikih količin materiala.

Gradbeništvo je še danes zelo delovno intenzivna panoga, ki ustvarja veliko slabo plačanih in nižje kvalificiranih delovnih mest in je eden večjih svetovnih zaposlovalcev imigrantske delovne sile. Podroben pregled gradbenega sektorja pa prikazuje ta sektor kot »nacinalno industrijo«, z veliko razdrobljenostjo aktivnosti, ter močno odvisnost gradbenih podjetij od razmer na domačem tržišču, državnih investicij in privatnih vlaganj.

Gradbeništvo ima veliko značilnosti ostalih gospodarskih panog:

Industrija - stalna proizvodnja - visoka cikličnost proizvodnje.

Kmetijstvo - delo na prostem - odvisnost od vremenskih razmer.

Storitvena dejavnost - proizvodnja odvisna od kupne moči - delo se opravlja pri strankah - lokalna naravnost.

Rudarstvo - veliki izkopi - nevarna dejavnost kot rudarstvo.

Transport - veliko prevozov - prevoz težkih strojev in polizdelkov.

Gradbeni sektor je eden pomembnejših ekonomskih sektorjev vsake države in to ne samo po velikosti proizvodnje in številu zaposlenih, temveč ima gradbeni sektor tudi nadpovprečne čez sektorske učinke na druge dejavnosti, saj je ocenjen investicijski multiplikator pri gradbeni dejavnosti 1 : 2, pri stanovanjski gradnji pa celo 1 : 2,5 (Gržinič, 2009).

Posebnost gradbene dejavnosti je tudi v tem, da dejavnosti ne moremo preseliti drugam, morda k cenejši delovni sili ampak moramo delovno silo zagotoviti na kraju opravljanja dejavnosti. Prav pridobivanje zadostne in dovolj usposobljene delovne sile pa je v gradbeništvu eden vidnejših problemov, s katerim se srečujejo podjetja v tej panogi.

5.1 Gradbeni sektor v Evropi

Gradbeni sektor v Evropi je med večjimi gospodarskimi panogami in je strateškega pomena za Evropsko skupnost, saj so njegovi proizvodi, zgradbe in infrastruktura, pomembni za vse ostale gospodarske panoge in ekonomijo.

Po podatkih, ki jih objavlja v svojih letnih poročilih European Construction Industry Federation (FIEC), je panoga gradbeništvu največji industrijski zaposlovalec v Evropi. Po podatkih za leto 2008, je bilo v panogi gradbeništvu zaposlenih 16,3 milijona delavcev, kar je predstavljalo 7,6% delež vseh zaposlenih v EU27 in 29,1% delež zaposlenih v industrijskih panogah v EU27. Od 3. milijonov gradbenih podjetij, je imelo 95% podjetij manj kot 20 zaposlenih in celo 93% manj kot 10 zaposlenih. Zaradi med sektorskih učinkov je bilo tako leta 2008 48,9 milijona zaposlenih v EU direktno ali indirektno vezanih na panogo gradbeništvu.

Značilnost evropskega gradbenega sektorja je, da je večina gradbenih podjetij manjših, ker je velika stopnja manualnega dela in orientiranost teh podjetij na domači trg dela. Glede na naravo gradbenega dela je produktivnost v gradbenem sektorju nižja v primerjavi z ostalimi proizvodnimi sektorji.

Po podatkih iz poročila European monitoring centre on change (EMCC) v ERM report 2009, je ekonomska globalna recesija najbolj prizadela prav gradbeni sektor. V večini držav so zaznali padec proizvodnje in zaposlenosti v gradbenem sektorju že na začetku druge polovice leta 2008. Najbolj pa je bila prizadeta stanovanjska gradnja. Posledico krize so najprej začutili zaposleni saj so podjetja začela zmanjševati zaposlenost, večina odpuščenih pa so bili začasni delavci, katerim niso podaljšali pogodb in začasni delavci, ki so bili zaposleni preko agencij.

5.1.1 Karakteristike gradbenega sektorja v Evropi

Osnovne lastnosti gradbenega sektorja v Evropi opazujemo na podlagi poročila European Working Conditions Surveys (EWCS)⁴ za gradbeni sektor preko lastnosti delovne sile po spolu, starosti, preko pogojev dela in pogodb o zaposlitvi, ter preko velikosti podjetij in številu zaposlenih.

Tabela 5.1: Zaposleni po spolu v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih

Spol		
	moški	ženske
Gradbeni sektor	89,40%	10,60%
Vsi sektorji	55,50%	44,50%

Vir: Eurofound (2005).

V tabeli 5.1 je prikazan delež zaposlenih po spolu za vse sektorje in gradbeni sektor v EU. V primerjavi z vsemi sektorji skupaj v Evropi, kjer je v povprečju delež zaposlenih po spolu skoraj izenačen, v gradbenem sektorju med zaposlenimi prevladujejo moški, kar je izraz težavnosti dela. Ženske, ki so zaposlene v gradbenem sektorju, opravljajo večinoma dela v pisarni in niso toliko prisotna na samih gradbiščih.

⁴ Eurofound's European Working Conditions Surveys (EWCS), od leta 1991 vsakih pet let objavlja pregled delovnih pogojev v Evropi. V letu 2005 podatki vključujejo 31 držav (EU 27, EFTA, Norveško in Švico, ter kandidatki Hrvaško in Turčijo).

Tabela 5.2: Zaposleni po starostnih skupinah v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih

Starost					
	Povprečna starost	Starostne skupine			
		≤ 24 let	25-39 let	40-54 let	≥ 55 let
Gradbeni sektor	39,3	13,30%	36,10%	39,80%	10,80%
Vsi sektorji	40	11,80%	36,80%	38,60%	12,70%

Vir: Eurofound (2005).

V tabeli 5.2 je prikazan delež zaposlenih po starostnih skupinah za vse sektorje in gradbeni sektor v Evropi. V primerjavi starostne strukture zaposlenih v gradbenem sektorju z vsemi sektorji ni opaziti bistvenih razlik, povprečna starost zaposlenih pa nakazuje na staranje prebivalstva v Evropi.

Tabela 5.3: Zaposleni po vrstah pogodbe o zaposlitvi v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih

Pogodbe o zaposlitvi		
	Stalna	Začasna
Gradbeni sektor	72,90%	27,10%
Vsi sektorji	76,60%	23,40%

Vir: Eurofound (2005).

V tabeli 5.3 je prikazan delež zaposlenih po vrsti pogodbe o zaposlitvi v Evropi za vse sektorje in gradbeni sektor v Evropi. V primerjavi pogodb o zaposlitvi zaposlenih v gradbenem sektorju z vsemi sektorji, je opaziti večji delež pogodb o začasnih zaposlitvah v gradbenem sektorju v primerjavi z vsemi sektorji, kar je odraz sezonske naravnosti gradbenega sektorja.

Tabela 5.4: Zaposleni po velikosti podjetja v Evropi v gradbenem sektorju in vseh sektorjih

Velikost podjetij					
	Podjetje z 1 zaposlenim	Micro podjetja (2-9 zaposlenih)	Mala podjetja (10-49 zaposlenih)	Srednja podjetja (50-249 zaposlenih)	Velika podjetja (več kot 250 zaposlenih)
Gradbeni sektor	11,50%	34,90%	34,20%	14,00%	5,50%
Vsi sektorji	10,40%	27,50%	27,70%	19,40%	15,00%

Vir: Eurofound (2005).

V tabeli 5.4 je prikazan delež zaposlenih po velikosti podjetja v Evropi za vse sektorje in gradbeni sektor v Evropi. V primerjavi z vsemi sektorji je razvidno, da gradbeni sektor

izstopa po številu podjetij, ki imajo do manj kot 50 zaposlenih, medtem ko je v gradbenem sektorju le 5,5% podjetij, ki imajo več kot 250 zaposlenih, pa v vseh sektorjih podjetja z več kot 250 zaposlenimi predstavljajo 15% delež.

Gradbeni sektor v Evropi je zelo heterogena panoga, saj zaradi svoje delovne intenzivnosti potrebuje veliko nižje in manj kvalificirane delovne sile, po drugi strani pa kot tehnološko zahtevna in izpopolnjena panoga zaposluje veliko tehnično visoko izobraženih kadrov iz različnih področij. Tako kot ostale delovno intenzivne panoge v Evropi, tudi gradbeništvo zadnjih 20 let sledi trendu zmanjševanja tradicionalnih podjetij, ki zaposlujejo skupaj manj izobraženo delovno silo in višje izobražene strokovnjake. Tako predvsem manjše število podjetij v gradbeni panogi z zaposlenimi strokovnjaki skrbi predvsem za razvoj, vodenje, nadzor in pridobivanje del, samo izvedbo del pa posredujejo zunanjim pogodbenim izvajalcem in najemanjem agencijskih delavcev, kar je tudi vzrok naraščanja števila manjših podjetij in samozaposlenih v gradbenem sektorju.

5.2 Gradbeni sektor v Sloveniji po letu 1991

Po prvem šoku po izgubi tržišča bivše države in visokimi negativnimi stopnjami rasti ter zmanjšanju investicijskih vlaganj v Sloveniji, je gradbena panoga zašla v krizo, ki je trajala vse do leta 1994, kar se je izrazilo v upadu deleža gradbeništva v bruto domačem proizvodu, kot tudi upadu zaposlenosti v panogi gradbeništva skoraj na polovico v primerjavi s predhodnim obdobjem.

Po letu 1994 je ponovno rast gradbene dejavnosti najprej omogočilo državno vlaganje z začetkom izgradnje avtocestnega križa v Sloveniji ter investicijami v izgradnjo objektov za šolstvo, zdravstvo in javno upravo, kasneje pa tudi izgradnja stanovanjskih in poslovnih objektov za trg. Omeniti je treba, da je bilo gradbeništvo v drugi polovici 90-ih let eno najhitreje rastočih gospodarskih panog v Sloveniji.

Po letih rasti je gradbeništvo zopet zašlo v manjšo krizo v obdobju od leta 1999 do leta 2003, kar je bil predvsem odraz manjšega investicijskega vlaganja države v izgradnjo avtocestnega križa.

Po letu 2003 se je ponovno začel razcvet gradbene dejavnosti zaradi gospodarske rasti v Sloveniji, kar je trajalo vse do leta 2008, ko so se zaznali prvi vplivi prihajajoče svetovne

gospodarske krize, ki jo je slovensko gradbeništvo zaznalo v začetku leta 2009. Po letu 2009 pa do danes pa je zaznati velik padec v gradbeni dejavnosti, kar je posledično pripeljalo do stečaja večjega števila gradbenih podjetij. Za obdobje rasti v letih 2003 do 2008 je v največji meri zaslužno nadaljevanje gradnje avtocestnega križa ter gradnja objektov visokih gradenj (industrijski, turistični, izobraževalni in stanovanjski objekti).

Po letu 2004, ko je Slovenija postala polnopravna članica Evropske unije, slovenska gradbena podjetja niso preveč uspešno pridobivala del na tujih trgih, ampak so se bolj osredotočala na delo doma, ter z raznimi povezovanji med domačimi gradbenimi podjetji onemogočala prihod tujih gradbenih podjetij v Slovenijo.

Posebnost slovenskih gradbenih podjetij v tem obdobju je, da so se pri gradnji stanovanjskih objektov za trg pojavljala tudi v vlogi investitorjev, kar je eden od razlogov za stečaj večjega števila podjetij ob poku nepremičninskega balona.

5.2.1 Lastniško prestrukturiranje podjetij po letu 1993

S spremembo družbenoekonomske ureditve, se je v letih od 1991 pa do leta 1999 dogajalo tudi lastniško prestrukturiranje Slovenskega gospodarstva.

S spremembo Zakona o podjetjih (ZPod, Ur. l. SFRJ 77/1988) pa se je začel proces lastninske reforme v Sloveniji, v skladu z Zakonom o lastninskem preoblikovanju podjetij (ZLPPC, Ur. l. RS 55/1992) in z Zakonom o gospodarskih družbah (ZGD, Ur. l. RS 30/1993), ko je bil sprejet pravni okvir za privatizacijo.

Skozi procese preoblikovanja v delniške družbe in lastninjenja podjetij so v letih 1994 in 1995 lastniki podjetij poleg države, ki je v lastniški strukturi podjetij ostala preko državnih skladov, lastniki postali tudi zaposleni in zainteresirani državljani preko investicijskih skladov. V tem obdobju je bila vrednost podjetij zelo nizka zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in težav v poslovanju. Prav zaradi te gospodarske negotovosti so začeli državljani unovčevati lastniška upravičenja, ki so jih v veliki večini pridobili z vložitvijo certifikata, na drugi strani pa je tudi država čez nekaj let začela izstopati iz lastniške strukture, saj ni hotela biti lastnik v več tisoč podjetij. V tej nastali situaciji so se kot kupci deležev podjetij začeli pojavljati tujci, marsikje pa so priložnost za odkup podjetja videli tudi vodilni ljudje v podjetjih. Z menedžerskimi

odkupi, ki so se začeli leta 2001, največja aktivnost pa je bila v letih 2004 do 2008, je prišlo do koncentracije lastništva manjšega števila vodilnih ljudi v podjetjih. Prav poraba velikega dela finančnih sredstev podjetij za namen privatizacije manjšega števila vodilnih ljudi, je imelo ključno vlogo pri finančnih odlivih v nekaterih gradbenih podjetjih. Preusmerjanje finančnih tokov je imelo za posledice plačilno nedisciplino do podizvajalcev del, ki so bila v večini manjša gradbena podjetja.

Zaradi neuspehov pri pridobivanju del v tujini, ter bojznijo pred močno konkurenco večjih gradbenih podjetij iz Evrope, so se po letu 2004 gradbena podjetja v Sloveniji začela kapitalsko povezovati, tako da so nastali 4 večji gradbeni sistemi, ki so konkurirali in pridobili večino del, katerih investitor je bila država in skupaj onemogočali vstop tujim gradbenim podjetjem na slovenski trg.

5.2.2 Karakteristike gradbenega sektorja v Sloveniji po letu 2005

Za opis lastnosti gradbenega sektorja v Sloveniji bom uporabil podatke, ki jih na svojih spletnih straneh objavlja Statistični urad Republike Slovenije (SURS), SI-STAT podatkovni portal. Osnovne lastnosti gradbenega sektorja v Sloveniji v letih od 2005 do 2008 opazujemo preko števila podjetij v gradbeni panogi glede na velikost in število oseb, ki delajo. Za opazovanje osnovnih lastnosti delovne sile po številu, spolu, izobrazbi in državi rojstva, pa bom uporabil podatke za leto 2008, ki ga bom uporabil kot referenčno leto, saj je bilo gradbeništvo v Sloveniji leta 2008 v največjem razmahu.

Podatki za delovno aktivno prebivalstvo po dejavnosti (SKD 2008), doseženi izobrazbi in spolu, Slovenija, letno, na dan 31. 12. 2008:

- po dejavnosti je bilo v gradbeništvu delovno aktivnih 89.517 prebivalcev, kar je predstavljalo dobrih 10% vsega delovno aktivnega prebivalstva;
- po spolu delovno aktivnih za vse dejavnosti je bilo 57% moških in 43% žensk, medtem ko je za panogo gradbeništvo to razmerje 92% moških in 8% žensk;
- po izobrazbi ni opaziti večje razlike za srednješolsko izobrazbo, med tem ko izstopa osnovnošolska izobrazba ali manj, kjer je v gradbeništvu s to izobrazbo 39% delovno aktivnih, v vseh dejavnostih skupaj pa 20%. Pri višješolski in visokošolski izobrazbi pa je obrnjeno razmerje, saj je v gradbeništvu le 5% delovno aktivnih s to izobrazbo, v vseh dejavnostih skupaj pa 23%.

Po podatkih za delovno aktivno prebivalstvo po državi rojstva in dejavnosti (SKD 2008), Slovenija, letno, na dan 1. 1. 2009, je bilo po državi rojstva v panogi gradbeništvo 42% delovno aktivnega prebivalstva, ki se niso rodili v Sloveniji, v vseh panogah skupaj pa 15%. Med delovno aktivnimi, ki se niso rodili v Sloveniji, jih kar 83% v vseh dejavnostih prihaja iz območja bivše SFRJ, v panogi gradbeništvo pa 85%. Med delovno aktivnimi, ki se niso rodili v Sloveniji, pa posebej izstopajo rojeni v Bosni in Hercegovini, saj je njihov delež v vseh dejavnostih 51%, v dejavnosti gradbeništvo pa 61%.

Tabela 5.5: Podjetja dejavnosti gradbeništvo, glede na velikost podjetij in število podjetij v Sloveniji

Leto	Dejavnost	Število podjetij					
		Skupaj	Velikost podjetij glede na število oseb, ki delajo				
			0-9	10-19	20-49	50-249	250+
2005	F Gradbeništvo	13.942	12.909	588	290	134	21
2006	F Gradbeništvo	15.753	14.620	646	312	156	19
2007	F Gradbeništvo	17.176	15.896	702	389	168	21
2008	F Gradbeništvo	19.433	17.916	877	430	187	23

Vir: SURS (2011).

Tabela 5.5 prikazuje število podjetij v dejavnosti gradbeništvo v Sloveniji po velikosti podjetij glede na število oseb, ki delajo v podjetjih. Število podjetij v dejavnosti gradbeništvo se je od leta 2005 do leta 2008 povečalo za skoraj 40% (5.491 podjetij), kar je posledica predvsem naraščanja podjetij z 0-9 zaposlenih. V primerjavi z gradbenim sektorjem v Evropi je zaznati veliko razliko pri deležu podjetij, ki zaposlujejo manj kot 50 zaposlenih, saj je v Evropi njihov delež 80% v Sloveniji pa kar 99%.

Tabela 5.6: Podjetja dejavnosti gradbeništvo, glede na velikost podjetij in število oseb, ki delajo v Sloveniji

Leto	Dejavnost	Število oseb, ki delajo					
		Skupaj	Velikost podjetij glede na število oseb, ki delajo				
			0-9	10-19	20-49	50-249	250+
2005	F Gradbeništvo	65.871	25.929	7.720	8.666	12.588	10.968
2006	F Gradbeništvo	71.744	29.090	8.600	9.290	14.359	10.405
2007	F Gradbeništvo	79.853	31.834	9.241	11.693	15.663	11.421
2008	F Gradbeništvo	89.766	35.795	11.803	12.796	17.256	12.116

Vir: SURS (2011).

Tabela 5.6 prikazuje število zaposlenih v podjetjih dejavnosti gradbeništvo v Sloveniji glede na velikost podjetja. Število zaposlenih v dejavnosti gradbeništvo je v letih od 2005 do 2008 naraslo za 36% (23.895 zaposlenih), največ 9.866 se jih je zaposlilo v podjetjih z 0–9 zaposlenih. In prav ta najmanjša podjetja v dejavnosti gradbeništvo zaposlujejo največje število delavcev glede na velikost podjetja. Leta 2008 so ta najmanjša podjetja zaposlovala 35.795 oseb, kar je predstavljalo 39,9% delež vseh zaposlenih v dejavnosti gradbeništvo za leto 2008.

Gradbena dejavnost ima pomembno vlogo v vsakem nacionalnem gospodarstvu, saj zagotavlja pomemben delež zaposlitev. Prav zagotavljanje zadostne in dovolj usposobljene delovne sile je eden vidnejših problemov, s katerimi se srečujejo slovenska gradbena podjetja. Kljub razmeroma veliki brezposelnosti v Sloveniji, na dan 31. 12. 2008 je bila 66.239 ali 7% stopnji registrirane brezposelnosti, so podjetja v gradbeni panogi težko zadostila potrebam po domači delovni sili zaradi strukturnega neskladja na trgu delovne sile. Posledično so bila tako primorana zagotavljati potrebno delovno silo s tujimi delavci. Kljub pričakovanjem, da bo po vstopu Slovenije v EU leta 2004, zaznati večji prihod delavcev iz ostalih novih članic EU, temu ni bilo tako. Tako so bila gradbena podjetja še naprej primorana iskati delovno silo na področju bivše SFRJ, od koder tradicionalno prihaja največ tujih delavcev, ki so zaposleni v slovenskih gradbenih podjetjih.

5.3 Neprivlačnost gradbenih poklicev

Največ težjih in tudi smrtnih nezgod pri delu se zgodi na gradbiščih, zato velja gradbeništvo za najnevarnejšo dejavnost v smislu zagotavljanja varnega in zdravega dela (IRSD 2010, 202). Iz letnih poročil o delu, ki ga izdaja Inšpektorat republike Slovenije za delo (IRSD) je razvidno, da je prav gradbeništvo tista dejavnost, kjer je zabeleženo največ nepravilnosti na področju delovnih razmerij ter varnosti in zdravja pri delu. V zadnjih 15 letih je pri opravljanju gradbenih del zaradi poškodb umrlo več kot 100 ljudi, samo v letu 2009 je na gradbiščih umrlo 11 delavcev, kar postavlja gradbeništvo glede nevarnosti in z njim povezanimi tveganji za varnost na prvo mesto med vsemi dejavnostmi.

Zgoraj navedeni podatki so dovolj zgovoren dokaz, da lahko pritrdimo trditvi da je gradbeni poklic težak in neprivlačen. Poleg vseh nevarnosti, ki preživijo na delavce pri delu in neugodnih delovnih razmerah, saj se delo izvaja pretežno na prostem v različnih vremenskih pogojih in

na višini, je v zadnjih letih gradbeno panogo v Sloveniji zaznamovalo tudi kot industrijsko panogo, kjer je bilo zabeleženih največ nepravilnosti na področju delovnih razmerij.

K sami neprivlačnosti gradbenih poklicev veliko prispeva tudi:

- nestalnost zaposlitve na enem mestu, saj se morajo delavci po končanju projekta seliti na drugo gradbišče, kar zahteva veliko prostorsko fleksibilnost;
- časovna fleksibilnost, zaradi sezonske naravnosti gradbenih del je delovni čas neenakomerno porazdeljen;
- bivanjski pogoji, zaradi selitve gradbišč in oddaljenosti od kraja bivanja, se zagotavlja namestitve delavcev v bližini gradbišč, kjer so gradbeni delavci nameščeni v delavskih domovih ali celo v kontejnerjih;
- ločenost od družine.

Neprivlačnost gradbenih poklicev zaradi težavnosti ter že tradicionalna nezainteresiranost slovenskih državljanov za opravljanje gradbenih poklicev je bilo v preteklosti vzrok, da se je večina poklicev, vezanih z gradbeništvo, znašla med deficitarnimi poklici⁵. Pridobivanje zadostne in dovolj usposobljene domače delovne sile je stalnica v panogi gradbeništva in je eden vidnejših problemov, s katerimi se srečujejo podjetja v tej panogi. Tako je v panogi gradbeništva močno prisotno povpraševanje po tuji delovni sili in prav gradbeništvo pri nas izstopa med vsemi industrijskimi panogami kot panoga, kjer je zaposleno največ tujcev. Pri zagotavljanju zadostnega števila tujih delavcev, pa se podjetja srečujejo tudi z zakonskimi omejitvami in veljavnimi predpisi, ki veljajo za zaposlovanje tujih delavcev.

5.4 Gradbeništvo kot sezonska dejavnost

Sezonsko dejavnost lahko opišemo kot dejavnost, katero izvajanje je neposredno odvisno od letnega časa oz. drugih dejavnikov. Med temi dejavniki so pomembnejši geografski položaj in klimatske razmere, ki pomembno vplivajo na gospodarske dejavnosti, za katere je značilno, da se večina del izvaja na prostem, kar je tudi ena od značilnosti gradbene panoge. Zato je pri

⁵ Deficitarnost poklicev se ugotavlja na podlagi primerjave števila registrirano brezposelnih oseb in prijavljenih potreb po delavcih v Republiki Sloveniji v preteklem koledarskem letu. Deficitarni so poklici po programih nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja, pri katerih polovice ali več prijavljenih potreb po delavcih ni mogoče zagotoviti s prijavljenimi brezposelnimi osebami v isti smeri in stopnji izobrazbe. Deficitarni so poklici po programih srednjega, višjega in visokega izobraževanja, pri katerih 80% ali več prijavljenih potreb po delavcih, ni mogoče zagotoviti s prijavljenimi brezposelnimi osebami v isti smeri in stopnji izobrazbe.

nas poleg kmetijstva in turizma tudi gradbena dejavnost opredeljena kot sezonska dejavnost, ker imajo vremenski pojavi velik vpliv na sam potek dela.

Ob spremembah klimatskih razmer, ki smo jim priča zadnja desetletja, z napredkom tehnologije ter predvsem z napredkom pri izdelavi in lastnostih gradbenih materialov, je danes pri nas delo v gradbeništvu omogočeno preko vsega leta, razen ob ekstremnih vremenskih pogojih (sneženje, dež). Da je gradbeništvo pri nas vse manj sezonska dejavnost, lahko ugotovimo tudi s pregledom veljavnih delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu za leto 2008, ko je bilo gradbeništvo pri nas v največjem razmahu.

Tabela 5.7: Veljavna delovna dovoljenja za delo za sezonska dela v letu 2008, mesečno

meseč	jan.08	feb.08	mar.08	apr.08	maj.08	jun.08
Vsa sezonska dela	3.826	4.503	6.612	8.136	8.590	8.656
Sezonska dela v gradbeništvu	3.759	4.334	6.307	7.523	7.961	8.144
%	98%	96%	95%	92%	93%	94%
meseč	jul.08	avg.08	sep.08	okt.08	nov.08	dec.08
Vsa sezonska dela	8.489	8.527	8.203	7.622	6.026	4.082
Sezonska dela v gradbeništvu	7.919	7.830	7.443	7.125	5.873	4.013
%	93%	92%	91%	93%	97%	98%

Vir: ZRSZ (2011a).

Iz tabele 5.7 je razvidno, da je bilo v letu 2008 največ veljavnih delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v veljavi prav v tradicionalnih mesecih za gradbeništvo, od marca do oktobra. Število veljavnih delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v zimskih mesecih od novembra do februarja, pa nakazuje potrebo po večjem številu sezonskih delavcev preko celega leta, kar potrjuje mojo domnevo, da je gradbeništvo pri nas vse manj sezonska dejavnost.

Ob ugotovitvi, da gradbeništvo izgublja pomen sezonske dejavnosti, pa lahko trdim, da so na eni strani prav izboljšave lastnosti gradbenih materialov pripomogle k razvoju gradbeništva, na drugi strani pa privedle do poslabšanja delovnih razmer gradbenih delavcev z nižjo izobrazbo, ki opravljajo pretežno fizična dela, kar so v večini primerov tudi sezonski delavci, saj je omogočeno delo ob slabših vremenskih razmerah in nižjih temperaturah pozimi.

6 Tuji sezonski gradbeni delavci v Sloveniji

Osnovne značilnosti tujih sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji bomo opazovali preko vrste delovnih dovoljenj, spolu, starosti, izobrazbi, državljanstvu ter bivalnih pogojih. Zaradi sprejetja novega zakona o zaposlovanju in delu tujcev ZZDT-1, ki na novo ureja sezonsko delo v Sloveniji in dovoljuje sezonsko delo samo še v kmetijstvu in gozdarstvu, ukinja pa sezonsko delo v gradbeništvu, gostinstvu in turizmu, se bom osredotočil na dostopne podatke za obdobje od leta 2004 do leta 2010, ter opredelitve ZZDT, ki je bil v veljavi v tem opisanem obdobju.

Kot je že omenjeno, ZZDT-1 prepoveduje sezonsko delo v gradbeništvu, kar naj bi bila po besedah vlade posledica zmanjšanja potreb, ter slabšanje položaja na trgu dela že v letu 2009, ko se je tudi na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) začelo prijavljati vse več brezposelnih gradbenih delavcev in je ponudba na trgu dela v gradbeništvu začela presegati povpraševanje. Praktično se je prenehalo izdajati delovna dovoljenja za sezonska dela v gradbeništvu že 12. 6. 2009, z veljavnostjo Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (Ur. l. RS 44/2009). Enako uredbo je vlada sprejela tudi v letu 2010 (Ur. l. RS 33/2010).

Ker v slovenski zakonodaji ne najdemo opredelitve sezonski delavec, pa lahko vseeno zapišem: tuji sezonski delavec je državljan tretje države, ki je začasno zaposlen v gospodarski dejavnosti, za katero je značilen povečan obseg potrebe po delovni sili v povezavi z menjavo letnih časov.

6.1 Delovna dovoljenja za sezonske delavce v gradbeništvu (2005–2010)

Predpisi za sprejem Uredbe o določitvi kvote delovnih dovoljenj, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela, so bili določeni v ZZDT, ki je stopil v veljavo leta 2000. Zakonsko možnost o uveljavitvi Uredbe o določitvi kvote delovnih dovoljenj pa je Vlada Republike Slovenije zaradi zaščite trga dela prvič uveljavila leta 2004, ko je bilo zaradi vstopa Slovenije v EU pričakovati večji pritok delavcev iz novo pridruženih držav članic EU. S kvoto delovnih dovoljenj se na letni ravni regulira obseg in vrsta novih zaposlitev tujcev, ki niso državljani članic EU, ter omejuje njihovo število na trgu delovne sile. V kvoto se ne všttevajo: državljani držav članic EU, ki so na podlagi sporazuma z EU izenačeni z državljani RS, ter njihovi

družinski člani ne glede na državljanstvo, tujci z osebnim delovnim dovoljenjem, tujci za katere z zakonom ni predpisano delovno dovoljenje in poslovodni delavci. Število delovnih dovoljenj, ki je določeno s kvoto na letni ravni, se razdeli po namenu v kvote:

- za zaposlovanje tujcev z dovoljenjem za zaposlitev;
- za napotene tujce, usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev, sezonsko delo tujcev in individualne storitve tujcev z dovoljenjem za delo.

Kvota dovoljenj za delo za sezonska dela tujcev se naprej razdeli: za sezonsko delo v gradbeništvu, za sezonsko delo v kmetijstvu in gozdarstvu in za druga sezonska dela.

Dovoljenje za delo je ena od oblik delovnega dovoljenja, ki ga ZRSZ izda tujcu glede na namen, z vnaprej določeno časovno omejitvijo, ki je bila v primeru sezonskih del v gradbeništvu do 9 mesecev v kateremkoli dvanajstmesečnem obdobju. Dovoljenje za delo se je izdalo tujcu na vlogo delodajalca oziroma pravne osebe v okviru letne kvote, določene za sezonsko delo v gradbeništvu, brez predhodnega preverjanja stanja in razmer na trgu dela. Delodajalec je moral s tujcem skleniti delovno razmerje za določen čas. V času sklenjenega delovnega razmerja je moral delodajalec sezonskega delavca zavarovati in vplačevati prispevke za socialno varnost pod pogoji, kakor so veljali za domače delavce. Veljavnost delovnega dovoljenja je bila vezana le za delo pri delodajalcu, ki je vložil vlogo, tako da tujec v času veljavnosti delovnega dovoljenja ni mogel menjati delodajalcev. Po preteku veljavnosti delovnega dovoljenja tujec ni mogel pridobiti novega dovoljenja za sezonsko delo v gradbeništvu brez obvezne vmesne prekinitve sedem mesecev, tudi če je šlo za drugega delodajalca. V uredbah za določitev kvote je tudi posebej navedeno, da se lahko posameznemu delodajalcu izda največ toliko dovoljenj za delo za sezonska dela v gradbeništvu, kolikor je bilo pri njem v preteklem koledarskem letu za najmanj šest mesecev zaposlenih delavcev. V to število pa niso všteti tujci, ki so bili zaposleni na podlagi dovoljenj za delo za sezonska dela.

Tabela 6.1: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v Sloveniji

Leto	Skupaj število	Sezonska dela v gradbeništvu		Ostala sezonska dela	
		število	% od skupaj	število	% od skupaj
2005	4.787	3.465	72%	1.322	28%
2006	7.456	5.928	80%	1.528	20%
2007	9.995	8.592	86%	1.403	14%
2008	11.017	9.332	85%	1.685	15%
2009	2.962	1.615	55%	1.347	45%
1.1.-30.11.2010	508	74	15%	434	85%

Vir: ZRSZ (2011c).

Iz tabele 6.1, kjer je prikazano število izdanih dovoljenj za sezonska dela je razvidno, da je v letih od 2005 do 2008 večji delež dovoljenj izdan za sezonska dela v gradbeništvu. Medtem ko pri dovoljenjih za ostala sezonska dela v teh letih ni opaziti večje spremembe števila izdanih dovoljenj za ostala sezonska dela, pa lahko pri izdanih dovoljenjih za sezonska dela v gradbeništvu opazimo občutno številčno vsakoletno povečanje izdanih dovoljenj do leta 2008, kar lahko pripisujemo gospodarski rasti panoge gradbeništvu v tem obdobju in povečani potrebi po tuji delovni sili, saj je bilo zaposlovanje državljanov iz novih članic EU pod pričakovanji. V letu 2009 in 2010 do 30. 11., pa je že opaziti bistveno zmanjšanje izdanih delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu, kar je posledica svetovne gospodarske krize in sprejetja Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev.

6.2 Struktura sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji

Pregled spolne, starostne in izobrazbene strukture ter državljanstvo sezonskih gradbenih delavcev bom opazoval preko števila izdanih delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v letih od 2005 do 30. 11. 2010.

Tabela 6.2: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v Sloveniji, po spolu in starosti

Leto	Spol		Starost							
	Skupaj	Moški	do 30 let		nad 30 do 40 let		nad 40 do 50 let		50 let in več	
	število	% od skupaj	število	% od skupaj	število	% od skupaj	število	% od skupaj	število	% od skupaj
2005	3.465	99,8%	2.397	69%	691	20%	316	9%	61	2%
2006	5.928	99,8%	4.095	69%	1.271	21%	471	8%	91	2%
2007	8.592	99,9%	5.458	64%	2.030	24%	900	10%	204	2%
2008	9.332	99,8%	5.676	61%	2.384	26%	1.043	11%	229	2%
2009	1.615	99,2%	995	62%	438	27%	158	10%	24	1%
1.1.-30.11.2010	74	100,0%	50	68%	12	16%	10	14%	2	3%

Vir: ZRSZ (2011c).

Podatki iz tabele 6.2 prikazujejo, da je sezonsko gradbeno delo tradicionalno zanimivo predvsem samo za moške, saj je večina dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu izdana prav moškim. Pri pregledu podatkov pa me je presenetil podatek, da so bila v teh letih izdana dovoljenja za sezonska dela tudi ženskam, največje število 22 dovoljenj v letu 2008. Pri pregledu izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu po starostni strukturi pa je opaziti, da močno izstopa razred do 30 let. Zgornji podatki nakazujejo, da zaradi težavnosti del v gradbeništvu delodajalci povprašujejo pretežno po moških mladih sezonskih delavcih.

Tabela 6.3: Število izdanih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu v Sloveniji, po izobrazbi

Leto	Skupaj število	I. stopnja		II. - IV. stopnja		V. - VII. Stopnja	
		število	% od skupaj	število	% od skupaj	število	% od skupaj
2005	3.465	3.414	98,5%	45	1,3%	6	0,2%
2006	5.928	5.825	98,3%	90	1,5%	13	0,2%
2007	8.592	8.472	98,6%	111	1,3%	9	0,1%
2008	9.332	9.250	99,1%	78	0,8%	4	0,0%
2009	1.615	1.592	98,6%	21	1,3%	2	0,1%
1.1.-30.11.2010	74	70	94,6%	2	2,7%	2	2,7%

Vir: ZRSZ (2011c).

Podatki iz tabele 6.3 prikazujejo, da je izobrazbena struktura sezonskih delavcev v gradbeništvu slaba, saj ima večina I. stopnjo izobrazbe, kar pomeni da imajo dokončano osnovno šolo ali manj, kar nakazuje, da delodajalci potrebujejo sezonske delavce zgolj za opravljanje težjih fizičnih del v gradbeništvu, za opravljanje katerih ni potrebne nobene predhodne kvalifikacije.

Tabela 6.4: Izdana delovna dovoljenja za sezonska dela v gradbeništvu, po državljanstvu

Leto	2005		2006		2007		2008	
	Število	%	Število	%	Število	%	Število	%
Skupaj	3.465		5.928		8.592		9.332	
Druge države (brez EU)	145	4%	166	3%	181	2%	109	1%
Skupaj države bivše SFRJ	3.320	96%	5.762	97%	8.411	98%	9.223	99%
BIH	1.509	44%	3.089	52%	4.571	53%	4.514	48%
Hrvaška	22	1%	64	1%	130	2%	158	2%
Makedonija	422	12%	671	11%	1.145	13%	1.342	14%
Srbija in Črna gora	1.367	39%	1.869	32%	78	1%	1	0%
Srbija			68	1%	2.479	29%	2.983	32%
Črna gora			1	0%	8	0%	14	0%
Kosovo							211	2%

Vir: ZRSZ (2011c).

Podatki iz tabele 6.4 prikazujejo, da je bilo večina delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu izdana tujcem, ki prihajajo iz območja nekdanje SFRJ, saj se je njihov delež v tem obdobju gibal med 96% - 99%. Med tujci, ki so si pridobili delovno dovoljenje za sezonska dela v gradbeništvu, številčno izstopajo državljani Bosne in Hercegovine.

Če želimo opisati značilnost sezonskih delavcev v gradbeništvu iz podatkov o izdanih dovoljenjih za sezonska dela v gradbeništvu v Sloveniji v letih od 2005 do 2010, lahko zapišemo, da je to moški star manj kot 30 let, brez izobrazbe, ki prihaja iz območja bivše SFRJ. Vseeno pa moramo ohraniti določeno mero distance, kadar želimo opisati osnovne značilnosti sezonskih delavcev v gradbeništvu, predvsem kadar gre za doseženo izobrazbo. Na to so že leta 2008 opozorili na svoji spletni strani Nevidni delavci sveta (IWW), v odgovoru na stališče Lidije Jerkič iz SKEI. Legalen način imigriranja je bil ekonomskim migrantom, državljanom tretjih držav na trg dela v EU otežen tudi z uvedbo kvotnega sistema, saj je večinoma zagotavljal zadostno število delovne sile le za deficitarne poklice v panogah, ki so zahtevale pretežno delovno silo z nizko izobrazbo. Tako smo lahko med tujimi sezonskim delavci v gradbeništvu našli tudi delavce z višjo izobrazbo (kvalificirani turistični delavci, učitelji,..), za katere je bilo sezonsko delo edini možen legalen in varen način imigriranja v EU.

6.3 Dovoljenje začasno prebivanje zaradi opravljanja sezonskega dela

Tuji sezonski delavci v gradbeništvu so potrebovali za opravljanje dela v Sloveniji veljavno dovoljenje za delo po veljavnih določilih ZZDT in veljavno dovoljenje za začasno prebivanje, po veljavnih določilih ZTu-j.

Dovoljenje za začasno prebivanje zaradi sezonskega dela se izda tujcu, na podlagi dovoljenja za delo za določen čas in je časovno vezano na veljavnost delovnega dovoljenja, kar je v primeru sezonskega dela v gradbeništvu do devet mesecev. Tujec lahko vloži prošnjo za pridobitev dovoljenja za prebivanje na podlagi veljavnega delovnega dovoljenja samo na diplomatsko-konzularnem predstavništvu Republike Slovenije v tujini, ali pooblasti delodajalca, ki lahko vlogo vloži pri upravni enoti v Republiki Sloveniji. V vsakem primeru se dovoljenje za prebivanje vroči le tujcu. Prav zaradi hitrejšega in cenejšega pridobivanja dovoljenj so vloge za začasno prebivanje večinoma vlagali delodajalci na podlagi pooblastil tujcev, ki so začasna bivališča delavcev na podlagi najemnih pogodb prijavljali v delavske domove ali pa v privatne hiše, ki so prilagojene za prebivanje večjega števila delavcev.

Čas, ki ga je tuji delavec prebil v Republiki Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje zaradi sezonskega dela in dovoljenja za delo za sezonska dela, se ne upošteva v obdobje za pridobivanje osebnega dovoljenja in dovoljenja za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji.

7 Delovni in bivalni pogoji migrantskih delavcev

Po letu 2004, ko je Slovenija postala članica Evropske unije, je bilo v odnosu do imigrantskih delavcev iz tretjih držav v Sloveniji zaznati zgolj osredotočenje na zagotavljanje zadostnega števila tujih delavcev za deficitarne poklice in omejevanje ter spremljanje njihovega števila preko uradnih evidenc o delovnih dovoljenjih in dovoljenjih za prebivanje. Tako državne institucije, kot tudi širša slovenska javnost v letih gospodarske rasti od leta 2004 do 2008, ko je vsako leto rastlo število prošenj za izdajo delovnih dovoljenj, ni videla težav in izkoriščanja imigrantskih delavcev, ki je bilo skrito za sliko gospodarske rasti v tem obdobju. Z začetkom svetovne gospodarske krize koncem leta 2008, ko se je zmanjšala potreba po imigrantski delovni sili in začelo odpuščanje slovenskih, najprej pa tujih delavcev, je začelo na površje prihajati vse več zgodb o izkoriščanju in slabih delovnih in bivalnih pogojih imigrantskih delavcev, ki so bile prej z njihove strani zamolčane zaradi bojazni pred izgubo dela in z njim

posledično z izgonom iz Slovenije. V vseh teh zgodbah so najštevilčnejši tuji imigrantski delavci, ki so delali v gradbeništvu, ker je prav gradbeništvo v času gospodarske rasti kot ena najhitreje rastočih panog v tem obdobju, potrebovala veliko novih delavcev, ki jih je lahko zagotovila le z tujimi imigrantskimi delavci.

Ker nimam dostopnih podatkov iz raziskav o delovnih in bivanjskih pogojih, ki bi se nanašali neposredno samo na tuje sezonske delavce v gradbeništvu za obdobje od 2004 do 2010, bom za opis stanja na tem področju predstavil rezultate raziskav in časopisnih člankov, ki so obravnavali temo delovnih in bivanjskih pogojev tujih imigrantskih delavcev v tem obdobju in so bili objavljeni v slovenskih medijih. Z gotovostjo lahko trdim, da so bili delovni in bivalni pogoji sezonskih delavcev v gradbeništvu podobni, če ne še slabši, saj so opravljali najtežja fizična dela, zaposlovali pa so jih večinoma manjši delodajalci, ki so kot podizvajalci sprejemali in opravljali dela za večja gradbena podjetja. Zaradi slabe izobrazbene strukture, nepoznavanja slovenskega jezika in začasnosti dela, sezonski delavci niti niso poznali, kaj šele uveljavljali svojih pravic, ki izhajajo iz delovnega razmerja.

7.1 Delovni pogoji migrantskih delavcev v gradbeništvu (2004-2010)

Težavnost gradbenih poklicev, slabi pogoji dela, nestandarden delovni čas, začasnost pogodb o zaposlitvi in slabo plačano delo, nakazujejo na slabe pogoje dela imigrantskih delavcev v gradbeništvu.

K slabim pogojem dela, poleg težavnosti gradbenih poklicev, kjer je še vedno potrebno veliko fizičnega dela pri izkopih, vgradnji in dvigovanju gradbenega materiala, botruje tudi:

- delo na prostem, v različnih vremenskih razmerah in delo na višini;
- dolg delavnik, od vzhoda do zahoda sonca, ki traja tudi do 14 ur na dan;
- začasnost pogodb o zaposlitvi, ki je za sezonske delavce v Sloveniji največ do 9 mesecev;
- slabo plačano delo, ki je še posebej izrazito za težja fizična dela in ni zanimivo za domačo delovno silo.

Poleg slabih delovnih pogojev, pa so bili imigrantski delavci v gradbeništvu v Sloveniji zadnja leta deležni tudi izkoriščanja in kršenja delovnih pravic s strani delodajalcev, k čemur je v veliki meri pripomoglo dejstvo, da je začasno delovno dovoljenje (dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo) vezano na delodajalca in ne na delavca.

O slabih delovnih pogojih migrantskih delavcev in kršitvah delovnih pravic s strani delodajalcev na gradbiščih, je razvidno iz letnih poročil o delu Inšpektorata RS za delo (IRSD) za leto 2006, 2007 in 2008, na kar je opozorila tudi Zveza Svobodnih Sindikatov Slovenije (ZSSS) v poročilu o položaju delavcev migrantov v Sloveniji in izvajanju migrantske politike. Iz poročil o delu IRSD-ja navajam nekaj ugotovitev inšpektorjev o kršitvah delovnih pravic imigrantskih delavcev: delodajalec prijavil delavca v socialno zavarovanje šele po prihodu inšpektorja, neplačevanje prispevkov za socialno varnost in davkov, plačevanje plač »na roke«, nezagotavljanje ustrezne delovne varnostne opreme, delo preko polnega delovnega časa, nezagotavljanje 11-urnega počitka v obdobju 24 ur, izplačevanje minimalne plače, od katere je delodajalec »odtrgal« znesek najemnine za nastanitev delavca, slabe bivalne razmere delavcev migrantov.

Iz letnih poročil o delu IRSD, lahko razberemo, da so inšpektorji pri pregledih na terenu razkrili nepravilnosti, vprašamo pa se lahko, če so pravočasno in zadostno ukrepali, ter izkoristili vsa pravna sredstva, da bi preprečili kršitve in izkoriščanja, ki so jih bili tuji imigrantski delavci deležni s strani delodajalcev.

Za prikaz oblike in načinov kršitev iz delovnih razmerij, bom navedel zgodbe imigrantskih delavcev, ki so bile objavljene v raziskavah in slovenskih medijih na to temo.

Delavec je povedal, da v tem podjetju nimajo plačanega dopusta, bolniške, regresa. Na mesec so opravili tudi po 300 do 350 ur dela. Plačilna lista, ki jo je pokazal, je po informacijah predstavnice Info točke Zavoda za zaposlovanje neveljavna in skopirana z Adecco portala. Na tej »plačilni listi«, ki nam jo je delavec pokazal, ni žiga podjetja in podpisa delavca. Denarja jim delodajalec ne nakazuje, temveč ga dobijo na roke (Medica in drugi 2011, 61).

Izjava sindikalista – Pojavlja se, da delodajalci izdajajo plačilne liste, na katerih se zdi, da je vse v redu, ko pa gre delavec pogledat, vidi, da nima plačane delovne dobe. Se pravi, je to zadržal delodajalec v žepu, kar je kaznivo dejanje, za katerega bi bil drugje kaznovan, pri nas pa obvestiš inšpekcijo dela in ta nič ne ukrepa, saj pravi, da je to stvar posameznika, ki lahko vedno toži delodajalca (Lipovec Čebren 2010, 72).

Problem je tudi to, da ti gazda po več mesecev ne plača. Zavlačuje. Ne plača ti regresa, ne plača ti plače konec meseca, ne plača ti pokojnine. To me najbolj moti, tu v Sloveniji, da je lahko vsak gazda in dela mimo zakona, pa ne plača za to. Ta moj gazda je Bosanec, pravoslavac, on ima denar, ima ženo slovenko, ki je odprla firmo, s.p., tako da je njen mož šef te firme in vse dela mimo zakona (Lipovec Čebren 2010, 69).

Iz letnih poročil o delu IRSD-ja pa lahko razberemo tudi, da gradbeništvo sodi med nevarnejše dejavnosti, saj je prav v gradbeni dejavnosti zabeleženo največ nezgod pri delu, pri katerih so se delavci smrtno ponesrečili. Po mnenju inšpektorata so glavni razlogi za nesreče neupoštevanje varnostnih standardov, visoke obremenitve pri delu in slaba organizacija dela.

...poglej, pridem sem prvi dan, na delo, v starih supergah in takoj delam od 6. zjutraj do 8. zvečer. Cel dan sem imel mokre noge. Potem sem si dal na noge plastiko, pa tako noge s plastiko v superge... Za vse si sam kriv. Vedno se ti lahko zgodi nesreča, pa nimaš čelade, imaš slabe čevlje in si si sam kriv (Lipovec Čebren 2010, 67–68).

Na gradbišču delamo pozimi najmanj deset ur dnevno. Poleti se v povprečju delovni dan podaljša na dvanajst ur. V pogodbi sicer piše, da je delovnih 40 ur na teden in po potrebi več. In vsak teden delamo več, kajti ni dneva, ko bi delali le osem ur. Sploh ne upamo povedati, da smo utrujeni in da ne zmoremo več, ker lahko ostanemo brez dela (Kocjan 2008).

Vzrok, ki pogosto privede do nesreč pri delu je poleg same narave dela, zaradi naporenega delavnika in neuporabe zaščitnih sredstev, tudi fizična in psihična izčrpanost delavcev, ki je posledica pomanjkljivega in neprimerne prehranjevanja, v kombinaciji z utrujenostjo, zaradi dolgih delavnikov in nezadostnega počitka, v neprimernih bivalnih pogojih.

7.2 Delavski domovi

Delavski domovi so mesto nastanitve za specifične družbene skupine, ki jo tvorijo delavci moškega spola, pretežno iz Bosne in Hercegovine, zaposleni na slabo plačanih, nekvalificiranih in delovno intenzivnih delovnih mestih, večinoma v gradbeništvu. Ti delavci zato niso skupaj zgolj tedaj, ko delajo, temveč tudi ko se prehranjujejo, počivajo

in spijo. Bivanje v delavskih domovih pomeni prostorsko koncentracijo in segregacijo migrantskih delavcev, ki spominja na geto (Mozetič 2009, 44).

Razširjena mreža delavskih domov v Sloveniji ima svojo zgodovino še iz časov bivše skupne države SFRJ, kjer so bile obsežne notranje medrepubliške migracije v smeri nerazviti jug - razviti sever. Za potrebe nastanitve teh delavcev je država, v veliki večini pa podjetja sama, zgradila delavske domove, ki so jih imenovali tudi samski domovi, saj niso omogočali združevanje družin, ampak so bili ločeni za prebivanje moških in žensk. Velika prednost delavskih domov je bila v tem, da je delavec z zaposlitvijo imel možnost tudi takoj pridobiti nastanitev, ki je bila v bližini opravljanja dela. V delavskih domovih so bili nastanjeni tako tuji delavci kot tudi delavci, ki so prihajali iz drugih krajev Slovenije. Delavci so v domovih bivali pretežno med delovnim tednom, med vikendi pa so se večinoma vračali domov k družinam.

Po osamosvojitvi Slovenije in v času lastniškega prestrukturiranja slovenskega gospodarstva do leta 1999 se je zamenjala tudi lastniška struktura večine teh domov, veliko delavskih domov se je tudi preuredilo v stanovanjske objekte in prodalo na trgu stanovanj. Delavski domovi, ki so ostali, pa še nadalje služijo svojemu namenu, brez večjih investicijskih vlaganj v infrastrukturo do danes.

V času pospešene gospodarske rasti gradbene panoge po letu 2004 in vse večjem številu tujih delavcev, se je pokazala potreba po večjem številu namestitvenih kapacitetah za tuje delavce. Tako se je na trgu namestitvenih kapacitet pojavila ponudba namestitev, v večini v starejših individualnih hišah, ki so jih brez investicijskih vlaganj prilagodili zgolj samo z večjim številom postelj, ki omogočajo namestitev večjega števila migrantskih delavcev.

Prednost delavskih domov za začasne imigrantske delavce je v tem, da brez večjih težav z iskanjem hitro pridejo do začasne, dokaj cenovno ugodne namestitve, če seveda ne bi prišlo do izkoriščanj in kršitev s strani lastnikov delavskih domov in delodajalcev, kot ga bomo opisali v nadaljevanju v bivalnih in higienskih pogojih v delavskih domovih.

Prednost delavskih domov za delodajalce je, da zaradi razpršenosti delavskih domov po celotni Sloveniji pripomorejo k večji fleksibilnosti in mobilnosti imigrantskih delavcev, kar je

zaradi selitve gradbišč zlasti pomembno za gradbeno dejavnost. Hkrati delavski domovi omogočajo koncentracijo imigrantskih delavcev, kar delodajalcem omogoča kontrolo nad svojimi delavci, ter znižuje stroške organiziranih prevozov za več oseb hkrati med mestom nastanitve in deloviščem.

7.3 Bivalni in higienski pogoji v delavskih domovih

Do sprejetja ZZDT-1, v Sloveniji ni bilo pravnih predpisov, ki bi določali minimalne bivalne in higienske standarde v delavskih domovih. Tako je bil na podlagi tega zakona šele 9. 9. 2011 izdan Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji (Ur. l. RS 71/2011), ki so ga izdala pristojna ministrstva. Pravilnik določa minimalne bivanjske standarde (največje število oseb, ki prebivajo v enem prostoru, minimalno kvadraturu na osebo, ogrevanje,..) in minimalne higienske standarde (največje število oseb glede na opremljenost sanitarnih prostorov, ločenost prostorov,..), ter določa, kdo jih mora zagotavljati (lastniki delavskih domov, delodajalci,..). Ob sprejetju pravilnika se postavlja vprašanje zakaj ni država prej reagirala in pravno posegla na to področje, kjer so se dogajale številne nepravilnosti in izkoriščanja začasnih imigrantskih delavcev v delavskih domovih, na kar so že od leta 2007 začeli najprej opozarjati civilna društva in kasneje tudi združenja sindikatov.

Za prikaz bivalnih in higienskih pogojev v delavskih domovih, bom navedel zgodbe migrantskih delavcev, ki so bile objavljene v raziskavah in slovenskih medijih na to temo.

Prvi vtis: zapor brez rešetk. In to precej slab. Na dvanajstih kvadratnih metrih štirje pogradi za osem ljudi. Na oknu rjuha, ki v večernih urah za silo zastira poglede od zunaj. Med pogradi slab meter prostora za hojo. Ena kopalnica in eno stranišče za petnajst delavcev, v mini kuhinji brez hladilnika, ki so si jo delavci sami za silo uredili, miza za dva (Čepin Čander 2009).

Dobim minimalno plačo, 550 evrov. Koliko mi ostane, ko plačam za samski dom? samski dom je 6 evrov na noč – 30 dni je 180 evrov. Potem plačam za zdravstveno zavarovanje, za hrano, za kartice za telefon. Če si več hrane prinesem iz Bosne in še cigarete od tam..mi na mesec ostane maksimalno 50 evrov, ki jih potem pošljem domov, v Bosno (Lipovec Čebren 2010, 69).

Hrana je slaba..kupiš najbolj poceni, konzerve, kakšno suho klobaso, kumarice, paprike, kruh in tako vsak dan. Človek ne vzdrži dolgo. Mora nazaj (Lipovec Čebtron 2010, 70).

Na plačilnem listku je navedeno, da stroške bivanja odtrgajo od plače. Sem že skušal zamenjati stanovanje. V podjetju sem vprašal, ali mi lahko nakažejo ta denar na račun, da bi si poiskal svoje stanovanje, pa mi niso ugodili (Kocjan 2008).

Iz vsebin zgodb imigrantskih delavcev o bivalnih in higienskih pogojih v delavskih domovih si lahko sestavimo sliko, v kakšni bedi so bili primorani živeti migrantski delavci v delavskih domovih, kjer jim ni bilo omogočeno dovolj osebnega prostora za počitek in sprostitev po napornem in dolgem delavniku, kjer so bili higienski pogoji največkrat na meji še sprejemljivega za zahodno civilizacijo, njihovem nezdravem prehranjevanju, ki je veliko prispevalo k psihofizični izčrpanosti, ter dobimo odgovor, zakaj so ostali v delavskih domovih in si niso preprosto poiskali za njih primernejše nastanitve.

Tako so delodajalci poleg prednosti, ki jim jih v osnovi nudijo delavski domovi (fleksibilnost, mobilnost imigrantskih delavcev in znižanju stroškov organiziranih prevozov) z nastanitvijo svojih delavcev v delavskih domovih nadaljevali z izkoriščanjem, katerega so bili deležni imigrantski delavci na delovnem mestu, tokrat z odtegotovanjem nesorazmerno visokega zneska najemnine za delavski dom, glede na ponujene pogoje. K takemu stanju je v veliki meri pripomoglo tudi dejstvo, da so bili imigrantski delavci državljani tretjih držav, podvrženi režimu in odvisnosti dovoljenj za prebivanje od delovnih dovoljenj, ki so bila vezana na samo enega delodajalca. To je v veliki meri omogočalo delodajalcem, da so si ustvarili popolni nadzor nad imigrantskimi delavci tudi med njihovim prostim časom.

8 Odnos do tujcev priseljencev v Sloveniji

Odnos do tujcev v Sloveniji lahko opazujemo iz dveh vidikov. Z odnosom države in državnih institucij, ter z odnosom državljanov do tujcev, priseljencev v Slovenijo. Ker se v Slovenijo največ tujcev priseli prav zaradi zaposlitve ali dela, se tudi večinsko mnenje o odnosu do tujcev oblikuje prav na osnovi stališč do tujih ekonomskih oziroma delovnih migrantov, ki prihajajo večinoma iz območja nekdanje skupne države SFRJ.

Z vidika odnosa države do tujcev, lahko opazujemo zakonske omejitve, ki jih postavlja država za vstop in prebivanje tujcev v Sloveniji, ter integracijske politike za uspešno vključevanje priseljencev v družbo. Pri opazovanju odnosa države do tujcev priseljencev preko zakonskih omejitev, je potrebno omeniti diferenciacijo tujcev v skupine, ki ne omogočajo vsem enakih pogojev za vstop, prebivanje, delo in pridobitve državljanstva Republike Slovenije. Najbolj so očitne diferenciacije tujcev po skupinah:

- državljani EU in državljani tretjih držav;
- kvalificirani tujci in nekvalificirani tujci;
- ne potrebuje delovnega dovoljenja in potrebuje osebno ali začasno delovno dovoljenje;
- dovoljenje za stalno prebivanje in dovoljenje za začasno prebivanje.

Če zgornje diferenciacije apliciramo na tuje sezonske delavce, si lahko predstavljamo težave, s katerimi se soočajo kot državljani tretjih držav, nekvalificirani delavci z začasnim dovoljenjem za delo in bivanje, ter nezmožnostjo pridobitve slovenskega državljanstva.

Če primerjamo Slovenijo še z nekaterimi nekdanjimi socialističnimi državami in nekaterimi zahodnoevropskimi državami, lahko ugotovimo, da se Slovenija v tem pogledu uvrsti med nekdanje socialistične države, v katerih so ksenofobna stališča in nasploh etična distanca izrazitejša kot v zahodnoevropskih državah (Hafner-Fink 2004, 67).

Tako kot v vseh državah, so tudi v Sloveniji v odnosu do tujcev različna mnenja domačega prebivalstva. V odnosu do tujcev se pri vsakem posamezniku porajajo različna stališča, ki si jih oblikujemo na podlagi osebnih izkušenj in informacij iz okolja. Na oblikovanje stališča slovenskih državljanov do sprejemanja tujcev, pa ima velik vpliv tudi kratka, šele 20 letna zgodovina »nacionalne države«, kljub dejstvu, da ima Slovenija negativni trend rodnosti in je za ohranjanje oziroma rast prebivalstva odvisna od selitvenega prirasta tujcev. Na odnos do tujcev v veliki meri vpliva tudi vključevanje in prilagajanje tujcev novemu okolju, kjer naj bi bilo za slovenske državljane predvsem pomembno znanje slovenskega jezika, izobrazba in zaposlitev. Po vstopu Slovenije v EU pa je zaznati tudi delitev tujcev na bolj zaželene (priseljence iz držav EU) in manj zaželene (priseljence iz ostalih držav).

Tujce domačini vidijo kot pritepenice, ki jim kradejo delovna mesta, zbijajo mezde in njihove kolektivne pravice. Rasizem in netolerantnost, čeprav sta nedostojna slehernega človeka, sta spontani odgovor ljudstva, ki je zamenjal razredni boj z rasnim bojem (Breznik 2005, 140).

Čeprav je za tuje delovne migrante iz tretjih držav možnost zaposlitve le v deficitarnih poklicih, ki niso zanimiva za domačo delovno silo zaradi težavnosti in slabega plačila ter večinoma ovrednotenimi kot umazani poklici, pa ti nehote naletijo na konflikt z domačim prebivalstvom. Kljub nezanimanju domačih delavcev za opravljanje teh del, ki jih opravljajo tuji imigrantski delavci, se tuje imigrantske delavce prikazuje kot konkurenco domači delovni sili. Bojazen pred tujimi imigrantskimi delavci ni omejena zgolj na trg dela, ampak je čutiti njen vpliv tudi v odnosu celotnega domačega prebivalstva do tujcev. K temu pa veliko prispeva tudi dvom o še sprejemljivem številu tujih delavcev zaradi bojazni pred izgubo nacionalne identitete.

Tako v odnosu države kot državljanov do tujcev, je še vedno prisotno vprašanje in deljeno mnenje o številu tujcev, ki prebivajo v Sloveniji. Kljub dejstvu, da Zakon o tujcih v definiciji tujca navaja, da je tujec vsakdo, ki nima državljanstva Republike Slovenije, je še vedno prisotna opredelitev tujca glede na kraj rojstva. Potrditev temu najdemo tudi v meritvah Statističnega urada, ki meri število prebivalcev Slovenije na dva načina:

- po državljanstvu;
- po kraju rojstva.

Število prebivalcev v Sloveniji po državljanstvu na dan 1. 7. 2011 je bilo 2.052.496 prebivalcev, od tega je bilo 1.968.759 državljanov Republike Slovenije in 83.737 tujih državljanov, ki so predstavljali 4,1% vseh prebivalcev Slovenije. Kar Slovenijo uvršča med državami EU v spodnji del držav po deležu tujcev, ki prebivajo v državi.

Število prebivalcev v Sloveniji, s podatkom o državi rojstva vseh prebivalcev, ki so se v državo priselili, je v Sloveniji v začetku leta 2010 bilo 2.045.976 prebivalcev (1.964.660 državljanov Republike Slovenije in 82.316 tujih državljanov). Med vsemi prebivalci Slovenije v začetku leta 2010 je bilo 12,4% (253.700 prebivalcev) takih, ki so se rodili v tujini, kar

pomeni, da se je osmina prebivalstva priselila v Slovenijo. Med prebivalci Slovenije, ki so se rodili v tujini, jih je 69% imelo slovensko državljanstvo.

Med delovno aktivnim prebivalstvom Slovenije v začetku leta 2010 (810.856 delovno aktivnih prebivalcev) je bil delež oseb, ki so bile rojene v tujini 15,1% (122.102 prebivalcev), kar pomeni, da je bil vsak sedmi delovno aktivni prebivalec Slovenije rojen v tujini. V začetku leta 2010 je bilo med delovno aktivnim prebivalstvom Slovenije, rojenih v tujini, največ rojenih v Bosni in Hercegovini (51,4%) in na Hrvaškem (16,4%).

V Sloveniji je tako najbolj negativen odnos do tujcev zaznati tako s strani države, kot tudi s strani državljanov, prav v odnosu do priseljencev delovnih migrantih iz tretjih držav, ki so dobrodošli zgolj za opravljanje dela, ki ga slovenski prebivalci zavračajo, po opravljenem delu pa se morajo vrniti v svojo državo izvora, saj se jim onemogoča možnost stalne priselitve v Slovenijo. Bojazen pred tujci se izraža predvsem zaradi prepričanja, da tuji delavci kradejo zaposlitev domačemu prebivalstvu in so vzrok za zmanjševanje plač in pravic iz pridobljenih kolektivnih pogojev. Osebnostno pa mi je najbolj vprašljiv pogled velikega števila domačega prebivalstva na svoje sodržavljane, državljane Republike Slovenije, ki so bili rojeni v tujini, kakor tudi na njihove potomce, ki so rojeni v Sloveniji, kot na tujce v lastni državi.

9 Zaključek

Z nalogo sem predstavil pregled trga dela tujcev v Sloveniji, ključne značilnosti zaposlovanja tujcev na trgu dela v panogi gradbeništvo ter izpostavil delo tujih sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji. Kot sem že omenil v uvodu, se je začela med pisanjem diplomske naloge razkrivati še druga temnejša plat, ki je povezana z delom tujih gradbenih delavcev v Sloveniji in obravnava delovnih in bivanjskih pogojev ter z njim povezano izkoriščanje, kar si zaradi svoje problematike zasluži posebno pozornost v zaključni misli.

Na zaposlovanje tujcev imajo poleg zakonskih predpisov o zaščiti trga dela velik vpliv tudi gospodarski kazalci, demografska slika prebivalstva ter zavračanje domačih delavcev za opravljanje nekaterih poklicev, ki so fizično naporna, slabše plačana, z neobičajnim urnikom ter slabimi delovnimi razmerami. Med vsemi gospodarskimi dejavnostmi v Sloveniji izstopa prav gradbeništvo kot dejavnost, ki zaposluje največ tujih delavcev. Tuji delavci, ki so v

Sloveniji zaposleni v panogi gradbeništva so moškega spola in prihajajo večinoma iz držav bivše SFRJ, ter so mlajši in slabše izobraženi od domačega prebivalstva. Po državi rojstva je bilo leta 2008 v panogi gradbeništvo zaposlenih 42% delovno aktivnega prebivalstva, ki se niso rodili v Sloveniji.

V začetku diplomske naloge sem si zastavil dve delovni hipotezi, do katerih se bom opredelil:

H1. Trg dela v gradbeništvu ogrožen zaradi pritoka tuje delovne sile.

Mojo prvo hipotezo lahko v celoti ovržem. Trg dela v gradbeništvu ni ogrožen zaradi pritoka tuje delovne sile, saj je pritok števila tujih delavcev na trg dela omejen in reguliran z uredbo o določitvi letne kvote delovnih dovoljenj. Tuji delavci, ki se zaposlijo na podlagi delovnih dovoljenj preko sistema kvot, se lahko zaposlijo le v deficitarnih gradbenih poklicih, ki so nezanemljiva za domačo delovno silo. Ob ugotovitvi, da so gradbena dela nepriljubljena za domačo delovno silo zaradi težavnosti, fizičnega napora, slabega plačila, neobičajnega urnika, ter slabih delovnih razmer, lahko zapišemo, da tuji delavci na trgu dela v gradbeništvu ne predstavljajo grožnje domači delovni sili, ampak enega od pomembnih členov za obstoj slovenske gradbene panoge.

H2. Kvotni sistem zaposlovanja tujcev kot ovira za pridobitev zadostnega števila tujih sezonskih delavcev v gradbeništvu.

Od leta 2004 je vlada RS za vsako leto sprejela Uredbo o določitvi letne kvote delovnih dovoljenj, s katero se na letni ravni regulira obseg in vrsta novih zaposlitev tujcev, ki niso državljani članic EU, ter omeji njihovo število na trgu delovne sile. Število in vrsto delovnih dovoljenj se je pred sprejetjem uskladilo v Ekonomsko-socialnem svetu (ESS), glede na stanje na trgu dela in pričakovanem povpraševanju po delovni sili. Ker slovenski trg dela nasprotno pričakovanjem, po letu 2004 ni bil zanimiv za delavce iz novo pridruženih držav članic EU, je Vlada RS skladno s povečanjem povpraševanja na trgu dela in uskladitvijo z EES, za vsako leto zviševala kvoto dovoljenj za delo za sezonska dela v gradbeništvu. Zaradi povečanega povpraševanja po sezonskih gradbenih delavcih v letih 2006, 2007 in 2008 je Vlada RS prilagodila in zviševala kvoto dovoljenj tudi med letom, z Uredbo o spremembah in dopolnitvah uredbe o določitvi kvote delovnih dovoljenj. Ker se je Vlada RS, v dogovoru s EES, pravočasno odzivala in prilagajala kvoto delovnih dovoljenj za sezonska dela v gradbeništvu, povpraševanju na trgu dela, lahko ovržemo tudi drugo hipotezo.

S sprejetjem ZZDT-1 (Ur. l. RS 26/2011) se ukinja sezonsko delo v gradbeništvu, gostinstvu in turizmu. Zaposlovanje tujih sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji, pa se je praktično prenehalo že sredi leta 2009 z uveljavitvijo Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (Ur. l. RS 44/2009), enako Uredbo je vlada sprejela tudi v letu 2010 (Ur. l. RS 33/2010). Vzrok za ukinjanje sezonskega dela v gradbeništvu, je po besedah vlade posledica zmanjšanja potreb, ter slabšanje položaja na trgu dela že v letu 2009, ko se je na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ) začelo prijavljati vse več brezposelnih gradbenih delavcev in je ponudba na trgu dela v gradbeništvu začela presegati povpraševanje. Glede na trenutno stanje v panogi gradbeništvu in ponudbo gradbenih delavcev na trgu dela, ukinjanje sezonskega dela gradbenih delavcev ne bo povzročilo nobenih težav delodajalcem pri zagotavljanju potrebne delovne sile. Ker ocenjujem, da je bila politika kvotnega sistema zaposlovanja tujcev ustrezna, naj tudi v prihodnje, ob ponovnem zagonu gospodarske rasti v panogi gradbeništvu, ne bi prihajalo do težav pri zaposlovanju tujih gradbenih delavcev, le da se bodo zaposlovali na podlagi dovoljenja za zaposlitev, ki tujim migrantskim delavcem prinaša več ugodnosti, kot pa zaposlitev na podlagi dovoljenja za delo.

Danes lahko z gotovostjo trdimo, da delo tujih sezonskih gradbenih delavcev v Sloveniji v letih od 2004 do 2009 ni imelo tradicionalnega pomena sezonskega dela. Režim delovnih dovoljenj za opravljanje sezonskega dela tujcem, je tem migrantskim delavcem predstavljal, čeprav najslabšo, le eno od možnih legalnih poti za zaposlitev v Sloveniji in s tem na področju EU. Velika večina sezonskih delavcev v Sloveniji pa se po poteku veljavnosti dovoljenja za delo ni imela namena vrniti domov, ampak so si želeli priskrbeti nova dovoljenja za zaposlitev ali celo dovoljenja za delo v drugih državah EU. Zaradi tega lahko na ukinjanje sezonskega dela v gradbeništvu gledamo kot pozitiven premik k zaščiti pravic tujih migrantskih delavcev, saj kot sezonski delavci niso mogli izpolniti pogojev za pridobitev osebne delovnega dovoljenja.

Vseeno pa moram ostati kritičen do sistema upravljanja delovnih migracij, saj je tuje delavce z režimom delovnih dovoljenj, ki so bila vezana izključno na enega delodajalca, naredilo te delavce popolnoma odvisne od konkretnega delodajalca. K popolni odvisnosti tujega delavca od delodajalca pa je veliko pripomogla tudi vzajemna odvisnost delovnega dovoljenja in dovoljenja za prebivanje. Tuji delavci so bili tako prepuščeni volji delodajalca in so bili v strahu pred izgubo zaposlitve, kar je avtomatično pomenilo tudi deportacijo iz Slovenije,

primorani sprejeti izkoriščanje na delovnem mestu, ki se je največkrat izražalo v nižjem plačilu in neprekinjenem dolgem delavniku, kar je vodilo do popolne izčrpanosti migrantskih gradbenih delavcev.

Izkoriščanje migrantskih gradbenih delavcev s strani delodajalca, ki je bilo sprva omejeno le na prostor za ograjami gradbišča, se je kasneje nadaljevalo za stenami delavskih domov. Delodajalci so izkoristili režim delavskih domov za okoriščanje in dodatno finančno izčrpavanje migrantskih delavcev, z nezakonitim odtegotovanjem zneska za namestitev od plače. Tako je bilo migrantskim delavcem onemogočeno prosto izbiranje za njih najbolj ugodne namestitve in so bili prisiljeni bivati v prostorih, ki so jim jih določili delodajalci. Višina zneska za namestitev pa je bila absolutno previsoka, glede na bivanjske pogoje v katerih so morali bivati. Povezanost z lastniki delavskih domov ali pa celo kot lastniki sami, je delodajalcem omogočila razširiti popolni nadzor nad migrantskimi delavci tudi izven delovnega časa.

Delo za ograjami gradbišča, bivanje za stenami delavskih domov in organizirani prevoz delodajalca, je migrantskim delavcem preprečevalo vključevanje in vzpostavljanje socialnih stikov z okoljem, v katerem so delali in prebivali. Prostorska koncentracija in segregacija migrantskih delavcev, v katero so bili prisiljeni s strani delodajalcev, je neupravičeno razširila strah pred tujimi delavci iz trga dela med ostalo prebivalstvo. Ker tuji delavci govorijo drugačen jezik, imajo drugačne običaje in so pripadniki drugih verskih skupnosti, jih je domače prebivalstvo videlo kot neprilagodljive novemu okolju in grožnjo pred izgubo kulturnih vrednot.

Z začetkom gospodarsko finančne krize sredi leta 2008 in s tem posledično z začetkom propadanja večjih gradbenih podjetij v Sloveniji, ki je vrhunec doživelo v letu 2011, se je stanje migrantskih delavcev še poslabšalo. Zaradi vse večje finančne nediscipline in neplačevanja podizvajalcem, kjer med gospodarskimi panogami izrazito izstopa prav gradbeništvo, se je pričelo tudi obdobje neplačevanja pokojninskih in socialnih prispevkov ter plač zaposlenim in odpuščanja zaposlenih v gradbeni panogi. Med prvimi, ki so izgubili zaposlitev so bili prav tuji gradbeni delavci, ki so bili zaposleni preko kvotnega sistema zaposlovanja tujcev. Izguba zaposlitve pa je posledično pomenila tudi deportacijo iz Slovenije, kar jim je otežilo, če ne že onemogočilo uveljavljanje pravic iz neplačanih

prispevkov in plač. S tem, ko so morali zapustiti Slovenijo, fizično in psihično izčrpani, ter obubožani, brez prejetih plačil ki jim pripadajo, pa jim je bilo odvzeto še njihovo dostojanstvo.

Za zaključek moram opozoriti, da izkoriščanja in kršitve pravic iz delovnega razmerja niso omejena samo na trg dela migrantskih delavcev, ampak je to splošna slika slovenskega trga dela. Domači slovenski delavci si delijo isto usodo in so deležni enakih kršitev, ki izhajajo iz delovnega razmerja kot migrantski delavci. Neizplačevanje plač, neplačevanje prispevkov, delo preko zakonsko določenega delovnega časa, je zadnja leta v gradbeništvu postala že stalnica in služi kot orodje manjšemu številu brezvestnih in pohlepnih delodajalcev za kopičenje bogastva. Krivdo za nastalo stanje lahko v večji meri pripišemo nedelovanju pravne države in njenih nadzornih institucij, ki dopuščajo in ne sankcionirajo ugotovljenih kršitev. Toda brez zavedanja nas samih, da se izkoriščanje in kršitve dogajajo vsem nam, tu in danes, se stanje ne bo spremenilo.

10 Literatura

Bešter, Romana. 2003. *Migracijska politika Slovenije in EU*. Dostopno prek: www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Bester01.pdf (6. januar 2012).

Bez nec, Barbara. 2009. Migracija in lateralni prostori državljanstva. *Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah* XXXVII (38): 13–28.

Breznik, Maja. 2005. Umazano delo, umazano ljudstvo. V *Mi in oni: nestrpnost na slovenskem*, ur. Vesna Leskovšek, 131–148. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Čepin Čander, Maja. 2009. Prej sem razmišlj al, kako priti v Slovenijo, danes razmišljam, kako bi pobegni. *Dnevnik*, 31. januar. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/objektiv/1042240985 (6. januar 2012).

Euroactiv. 2009. *An EU "blue card" for high-skilled immigrants*. Dostopno prek: <http://www.euractiv.com/en/social/europe/eu-blue-card-high-skilled-immigrants/article-170986> (6. januar 2012).

European Commission: Employment, Social Affairs and Inclusion. 2010. *Changing employment patterns in the construction sector*. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/employment_social/anticipedia/xwiki/bin/view/Main/Changing+employment+patterns+in+the+construction+sector (6. januar 2012).

European Construction Industry Federation (FIEC). 2012. *Annual report*. Dostopno prek: <http://www.fiec.eu/Content/Default.asp?PageID=29> (6. januar 2012).

European federation of Building and Woodworkers (EFBWW). 2010. *Draft Directives on Seasonal Workers and Intra Corporate Transfer legalize unequal treatment*. Dostopno prek: <http://www.efbww.org/default.asp?index=802&Language=EN> (6. januar 2012).

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound). 2005. *The European Working Conditions Survey (EWCS): Construction sector*. Dostopno prek: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2008/1418/en/1/EF081418en.pdf> (6. januar 2012).

--- 2007. *Employment and working conditions of migrant workers*. Dostopno prek: http://www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0701038s/tn0701038s_4.htm (6. januar 2012).

European monitoring centre on change (EMCC). 2012. *Annual reports*. Dostopno prek: <http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/annualreports.htm> (6. januar 2012).

Eurostat. 2010. *Newsrelease: population of foreign citizens in the EU27 in 2009*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-07092010-AP/EN/3-07092010-AP-EN.PDF (6. januar 2012).

Evropa Portal Evropske unije. 2006. *Po podatkih iz poročila Komisije ima prosti pretok delavcev od širitve leta 2004 pozitiven vpliv*. Dostopno prek: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/130&format=HTML&aged=0&language=SL&guiLanguage=en> (6. januar 2012).

Evropska Komisija. 2006. *Poročilo o delovanju prehodnih ureditev, določenih v pristopni pogodbi iz leta 2003 (obdobje od 1. maja 2004 do 30. aprila 2006)*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0048:FIN:SL:PDF> (6. januar 2012).

Fontaine, Pascal. 2007. *Evropa v 12 poglavjih*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_glance/60/index_sl.htm (6. januar 2012).

Gržinič, Borut. 2009. *Čezsektorski učinki stanovanjske gradnje*. Dostopno prek: <http://www.gzs.si/pripone/22504> (6. januar 2012).

Hafner-Fink, Mitja. 2004. Državljanstvo (nacionalna) identiteta in odnos do tujcev. V *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*, ur. Brina Malnar in Ivan Bernik, 55–80. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.

Inšpektorat Republike Slovenije za delo (IRSD). 2009. *Poročilo o delu za leto 2008*. Dostopno prek: http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/Letno_porocilo_IRSD_2008.pdf (6. januar 2012).

--- 2010. *Poročilo o delu za leto 2009*. Dostopno prek: http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/porocilo_2009.pdf (6. januar 2012).

--- 2011. *Letna poročila – Poročilo od delu*. Dostopno prek: http://www.id.gov.si/si/o_inspektoratu/javne_objave/letna_porocila/ (6. januar 2012).

International Organization for Migration (IOM). 2006. *Mednarodno migracijsko pravo: Glosar migracij*. Dostopno prek: http://publications.iom.int/bookstore/free/IML_8_SLO.pdf (6. januar 2012).

--- 2010. *World migration report 2010*. Dostopno prek: publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf (6. januar 2012).

Kavaš, Alojz, Janez Kolenc, Tone Kramberger in Franc Žižek. 1979. *Prekmurje premiki delovne sile h kapitalu, vzroki z nasprotnim učinkom*. Diplomaska naloga. Ljubljana: FSPN.

Klinar, Peter, Silva Mežnarič, Sergej Švara in Niko Toš. 1975. *Slovenci v Nemčiji: prvo poročilo iz raziskave*. Ljubljana: RSS.

Kocjan, Aleš. 2008. Delovni in bivalni pogoji za tuje delavce v Sloveniji. *Večer*, 3. maj. Dostopno prek: <http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/default.asp?kaj=3&id=2008050305320127> (6. januar 2012).

Lipovec Čebren, Uršula. 2010. Slepa pega evropskega zdravstva: analiza nekaterih vidikov zdravja migrantov. V *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, ur. Karmen Medica, Goran Lukič in Milan Bufon, 57–82. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Lukič, Goran. 2010. Delavci migranti v času ekonomske in socialne krize ali kakšna je razlika med delavci in delovno silo. V *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, ur.

Karmen Medica, Goran Lukič in Milan Bufon, 129–145. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Malačič, Janez. 2008. Imigracija in trg dela v Sloveniji: od priseljevanja sodržavljanov do zaposlovanja tujcev. *Naše gospodarstvo* 54 (1/2). Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-6D426CHF> (6. januar 2012).

--- 2010. Zaposlovanje tujcev in imigracije v Sloveniji. V *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, ur. Karmen Medica, Goran Lukič in Milan Bufon, 83–96. Koper: Univerzitetna založba Annales.

--- 2011. Imigracije in delo tujcev v Sloveniji. *Anali PAZU* 1 (1). Dostopno prek: http://www.pazu.si/dokumenti/25/2/2011/Anali_PAZU-1-Malacic_542.pdf (6. januar 2012).

Malačič, Janez, Polona Domadenik in Marko Pahor. 2006. *Trendi zaposlovanja in ekonomskih migracij na slovenskem trgu dela. Povzetek zaključnega poročila študije*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/trendi_zaposlovanja_migracij_slo_povzetek.pdf (6. januar 2012).

Maraspin, Ingrid. 2009. *Delovne migracije – nov miselni vzorec ali model ekonomske akomodacije? Študija primera Slovensko-Italijanskega obmejnega območja*. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/preview/> URN: NBN:SI:DOC-AITHB7AL/0956d58e-fb31-435d-b686-436e1dc65965 (6. januar 2012).

Medica, Karmen, Goran Lukič in Ana Kralj. 2011. *Delovne in življenske razmere delavcev migrantov v Sloveniji. Zaključno poročilo študije*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/el2010_raziskava_razmere_delavcev_migrantov_250311.pdf (6. januar 2012).

Medica, Karmen in Goran Lukič. 2011. *Migrantski circulus vitiosus*. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Medved, Felicita. 1998. Izhodišča za oblikovanje politike priseljevanja Republike Slovenije. *Poročevalec državnega zbora Republike Slovenije* 24 (38): 9–77.

--- 2010a. *Migracije kot odgovor na pomanjkanje delovne sile na slovenskem trgu dela*. Dostopno prek: www.emm.si/files/publikacije/EMN-MNZ_slov..doc (6. januar 2012).

--- 2010b. *Začasne in krožne migracije*. Dostopno prek: <http://www.inovum.si/clanki/38-splosni-clanki/81-zacasne-krozne-migracije> (6. januar 2012).

Medvešek, Mojca. 2010. Demografske in socioekonomske značilnosti državljanov tretjih držav v Sloveniji. V *Državljan tretjih držav ali Tretjerazredni državljani?*, ur. Mojca Medvešek in Romana Bešter, 47–91. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Mesarec, Peter. 2009. *Delavci migranti - zahteve enotnega gospodarskega prostora skozi notranjo in zunanjo prizmo. Analize*. Dostopno prek: <http://www.tvojemnenjesteje.si/migracije/analize/> (6. januar 2012).

Mežnarič, Silva. 1986. »BOSANCI«. *A kuda idu Slovenci nedeljom?* Ljubljana: Krt.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve republike Slovenije (MDDSZ). 2010. *Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf (6. januar 2012).

Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije (MNZ). 2011a. *Integracija tujcev*. Dostopno prek: http://www.mnz.gov.si/si/mnz_za_vas/tujci_v_sloveniji/integracija_tujcev/ (6. januar 2012).

--- 2011b. *Poročilo direktorata za migracije in integracijo za leto 2010*. Dostopno prek: http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DMI/Statisticno_porocilo_-_SLO_-_Lektorirano_01.pdf (6. januar 2012).

Ministrstvo za šolstvo in šport republike Slovenije (MSS). 2012. *Arhiv podatkov o vpisu v srednje šolstvo*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/solstvo/srednjesolsko_izobrazevanje/vpis_v_srednje_sole/#c672 (6. januar 2012).

Mozetič, Polona. 2009. Nevidni delavci sveta: zaposlovanje in delo »neevropskih« državljanov tretjih držav in režim delavskih domov. *Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah* XXXVII (38): 31–50.

Nemanič, Jaka. 2010. Življenski pogoji gradbenih delavcev, ki živijo v samskih domovih. V *Migranti v Sloveniji – med integracijo in alienacijo*, ur. Karmen Medica, Goran Lukič in Milan Bufon, 159–167. Koper: Univerzitetna založba Annales.

Nevidni delavci sveta (IWW). 2007. *Pričevanje o represiji med zbiranjem podpisov*. Dostopno prek: <http://www.njnetwork.org/Pricevanje-o-represiji-med> (6. januar 2012).

--- 2008. *Komunike IWW (Odgovor na stališče Lidije Jerkič iz SKEI)*. Dostopno prek: <http://www.njnetwork.org/Komunike-IWW-Odgovor-na-stalisca> (6. januar 2012).

Nusdorfer, Katja. 1995. *Položaj gradbeništva v gospodarstvu in zunanji trgovini Slovenije*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 2010. *International Migration Outlook*. Dostopno prek: http://www.oecd.org/document/41/0,3746,en_2649_33931_45591593_1_1_1_1,00.html#STATISTICS (6. januar 2012).

Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji. Ur. l. RS 71/2011. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_PRAV10558.html (6. januar 2012).

Radak, Radivoj. 2009. Ekonomske imigracije v Republiko Slovenijo. *Uprava* VII (4). Dostopno prek: <http://www.fu.uni-lj.si/uprava/clanki/Letnik2009/2009-4-December-5-Radak.pdf> (6. januar 2012).

Research voor Beleid. 2010. *Migrants to work*. Dostopno prek: ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4856&langId=en (6. januar 2012).

Resolucija o imigracijski politiki Republike Slovenije (ReIPRS). Ur. l. RS 40/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=19938> (6. januar 2012).

Social Partners of the European Construction Industry. 2009. *Posting of Workers in the Construction Industry*. Dostopen prek: <http://www.posting-workers.eu/Content/Default.asp?PageID=101> (6. januar 2012).

Stanovanjski zakon (SZ-1). Ur. l. RS 69/2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200369&stevilka=3312> (6. januar 2012).

Statistični urad Republike Slovenije (SURS). 2008a. *Prebivalstvo, Slovenija metodološka pojasnila*. Dostopno prek: http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/05-297-MP.htm (6. januar 2012).

--- 2008b. *Standardna klasifikacija dejavnosti 2008 (SKD 2008)*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=4978> (6. januar 2012).

--- 2009. *Pomembnejši statistični podatki o Sloveniji, letnik IV, 2*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/PSP/00-PS-912-0902.pdf> (6. januar 2012).

--- 2011. *Statistični letopis Republike Slovenije za leto 2007, 2008, 2009, 2010*. Dostopno prek: http://www.stat.si/publikacije/pub_letopis_prva.asp (6. januar 2012).

--- 2012a. *Metodološka pojasnila*. Dostopno prek: http://www.stat.si/metodologija_pojasnila.asp (6. januar 2012).

--- 2012b. *Prebivalstvo, Slovenija, 1. julij 2011 – končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4314 (6. januar 2012).

--- 2012c. *Socioekonomske značilnosti prebivalstva (1. 1. 2010) in meddržavnih selivcev (2010), podrobni podatki, Slovenija – končni podatki*. Dostopno prek: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4345 (6. januar 2012).

Ule, Mirjana. 2005. *Psihologija komuniciranja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). 2009. *Socialni razgledi 2008: Mobilnost*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/publikacije/single/publikacija/zapisi/socialni_razgledi_2008/ (6. januar 2012).

Uredba o določitvi kvote delovnih dovoljenj za leto 2004, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela. Ur. l. RS 33/2004. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r09/predpis_URED3249.html (6. januar 2012).

Uredba o določitvi kvote delovnih dovoljenj za leto 2007, s katero se omejuje število tujcev na trgu dela. Ur. l. RS 8/2007. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_URED4391.html (6. januar 2012).

Uredba o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev. Ur. l. 44/2009. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_URED5223.html (6. januar 2012).

Uredba o omejitvah in prepovedih zaposlovanja tujcev. Ur. l. RS 33/2010. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_URED5488.html (6. januar 2012).

Verlič Christensen, Barbara. 2000. Migracijska politika Evropske skupnosti in Slovenije. *Teorija in praksa* 37 (6): 1118-1131.

Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji. 2012a. *Pravni red*. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/si/pravni-red/> (6. januar 2012).

--- 2012b. *Zaposlovanje in sociala*. Dostopno prek: <http://www.evropa.gov.si/si/zaposlovanje-in-sociala/> (6. januar 2012).

Ward, Terry in Duncan Coughtrie. 2009. *Restructuring in the construction sector*. Dostopno prek: <http://www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0904036s/tn0904036s.htm> (6. januar 2012).

Zakon o gospodarskih družbah (ZGD). Ur. l. RS 30/1992. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199330&stevilka=1298> (6. januar 2012).

Zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij (ZLPPC). Ur. l. RS 55/1992. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199255&stevilka=2514> (6. januar 2012).

Zakon o podjetjih (ZPod). Ur. l. SFRJ 77/1988. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_ZAKO1877.html (6. januar 2012).

Zakon o tujcih (ZTuj-2). Ur. l. RS 50/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201150&stevilka=2360> (6. januar 2012).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT). Ur. l. RS 66/2000. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_ZAKO1623.html (6. januar 2012).

--- (ZZDT-1). Ur. l. RS 26/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201126&stevilka=1152> (6. januar 2012).

--- (ZZDT-UPB-1). Ur. l. RS 4/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20064&stevilka=96> (6. januar 2012).

--- (ZZDT-UPB-2). Ur. l. RS 76/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200776&stevilka=4036> (6. januar 2012).

Zakon o zaposlovanju tujcev (ZZT). Ur. l. RS 33/1992. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r06/predpis_ZAKO226.html (6. januar 2012).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (ZRSZ). 2011a. *Mesečne informacije*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/publicistika/mesecne_informacije (6. januar 2012).

--- 2011b. *Registrirana brezposelnost v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/registrirana_brezposelnost#Slovenija (6. januar 2012).

--- 2011c. *Zaposlovanje tujcev*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (6. januar 2012).

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS). 2010. *Poročilo o položaju delavcev migrantov v Sloveniji in izvajanju migrantske politike*. Dostopno prek: [http://www.zsss.si/ attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf](http://www.zsss.si/attachments/article/42/DelavciMigrantiVPrimezuPolitike_porocilo_NK_227010.pdf) (6. januar 2012).